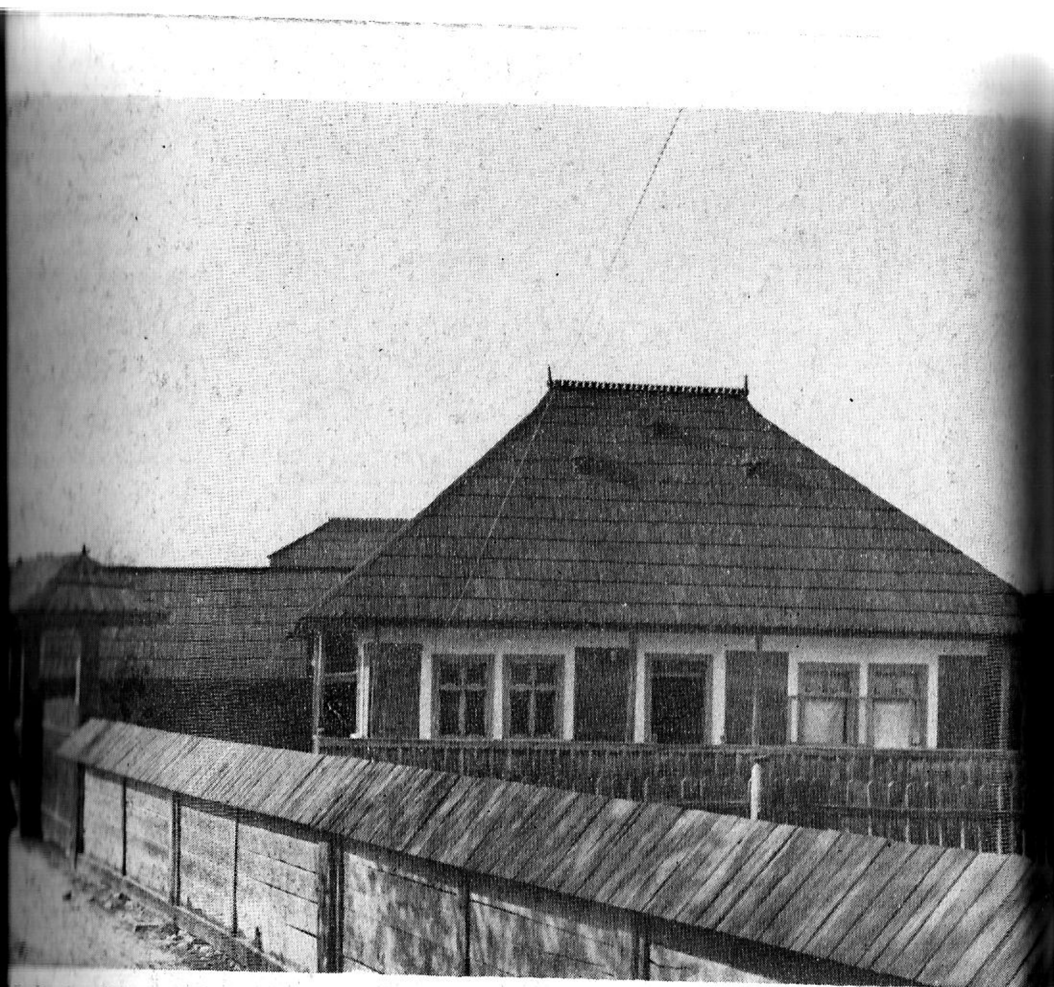
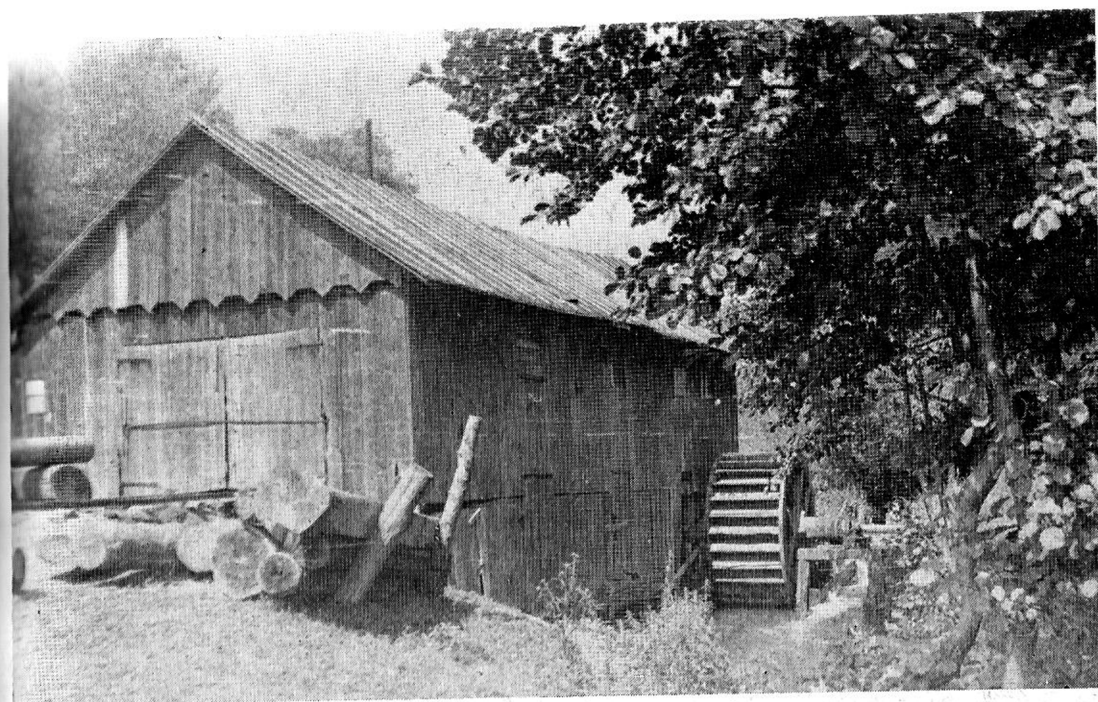
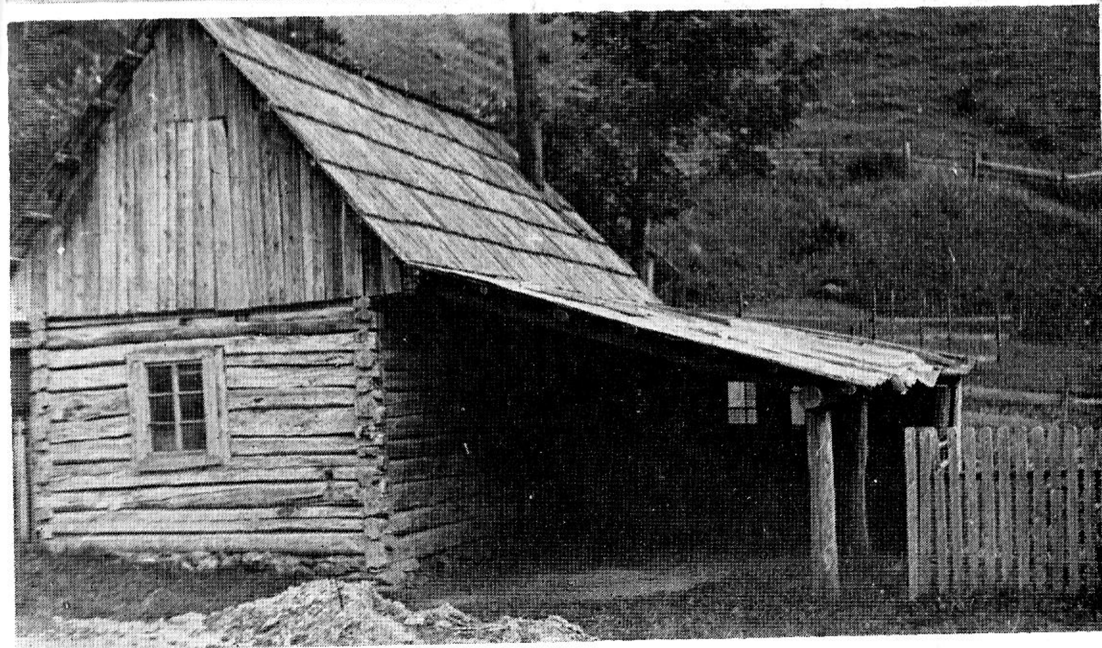

ărie tradițională.

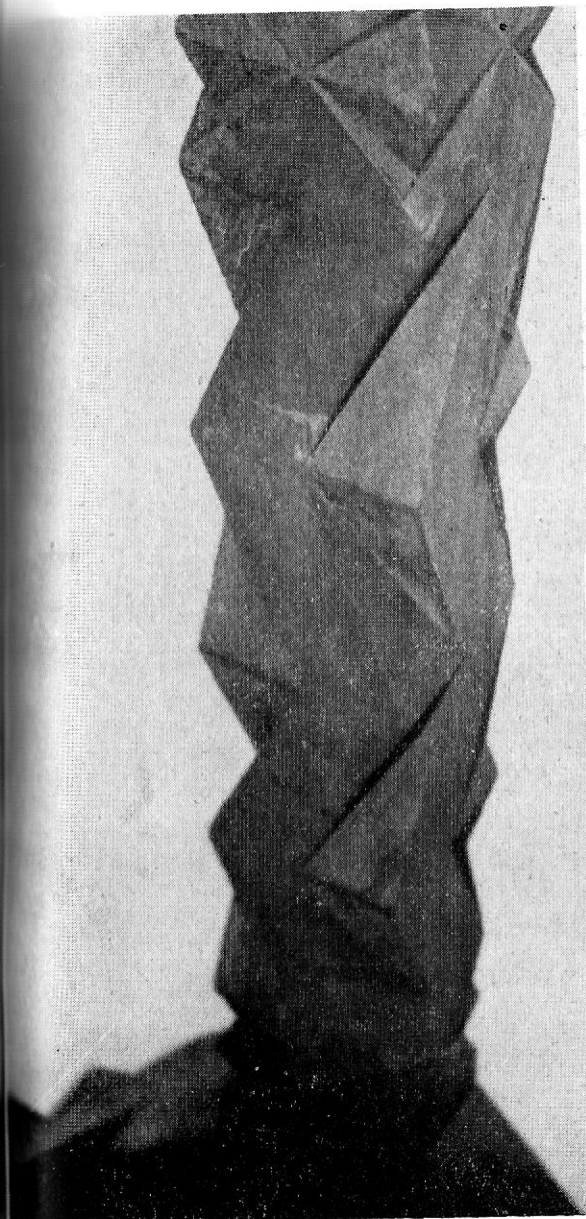

Ferăstrău de apă din Milișăuți.

Fierărie din Botuș — Fundu Moldovei.

cerdac, sculptat, la o casă tradițională.

Stîlp crestat
la o casă tradițională
din Fundu Moldovei
(Muzeul lemnului —
Cîmpulung).

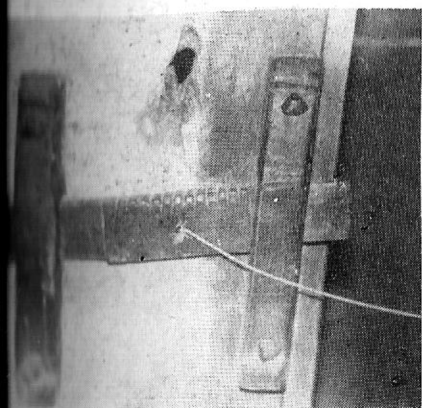
Încheiere în
„cheotori" drepte,
Capu Codrului.
Detaliu.

e în „cheotori" rotunde,
i tălpi, Capu Codrului.

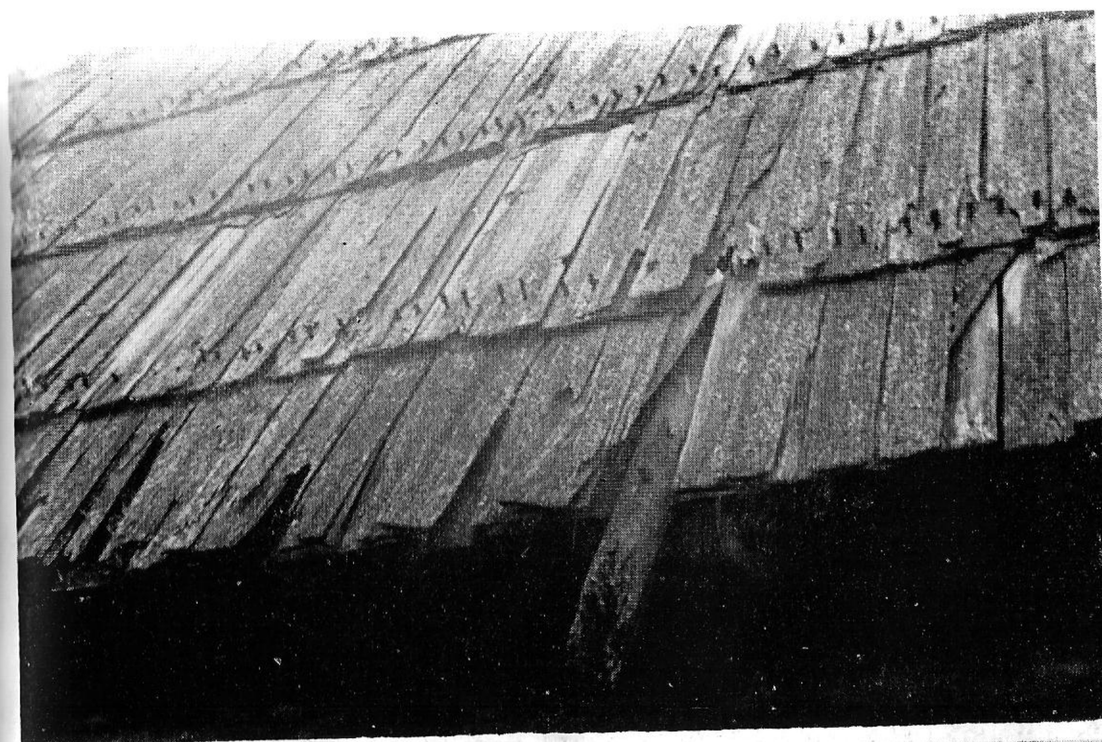
u lopățică din Voitinel (MS).

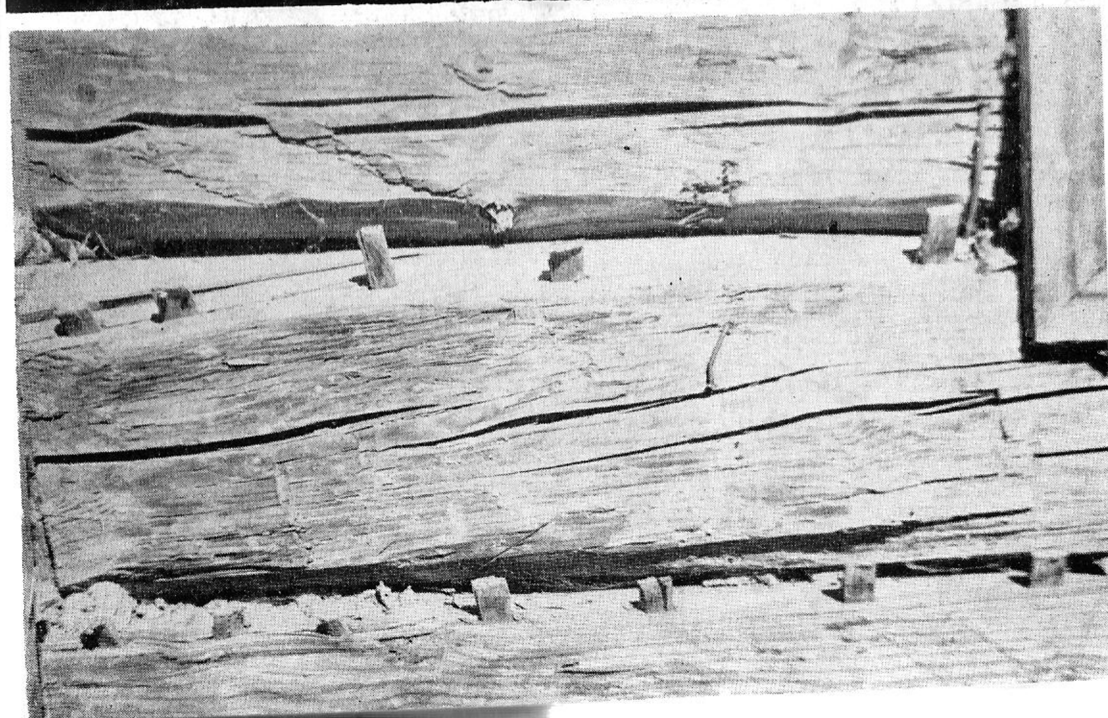

O casă nouă și una veche.

...rea acoperișului la o clădire țărănească, Coșna.

Acoperiș din șindrilă prinsă în cuie de lemn, Dorna Candrenilor. Detaliu.

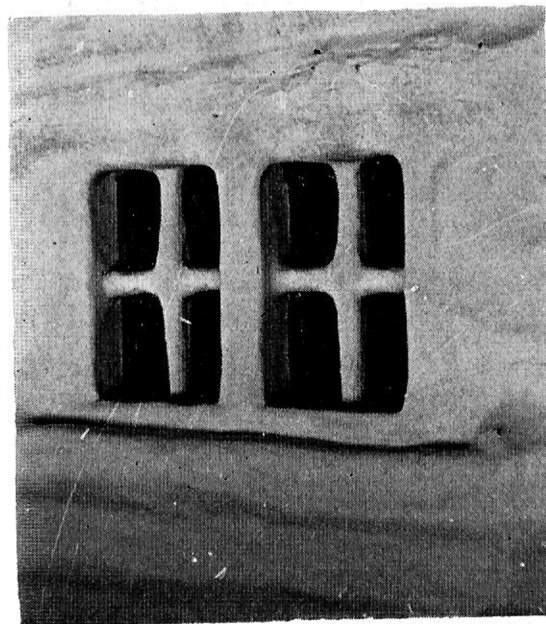
Perete cu cepi de lemn pentru susținerea lipiturii de lut, Cajvana. Detaliu.

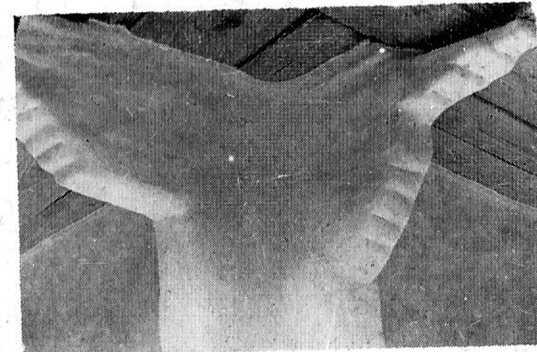
Interior tradițional, cu război de țesut.

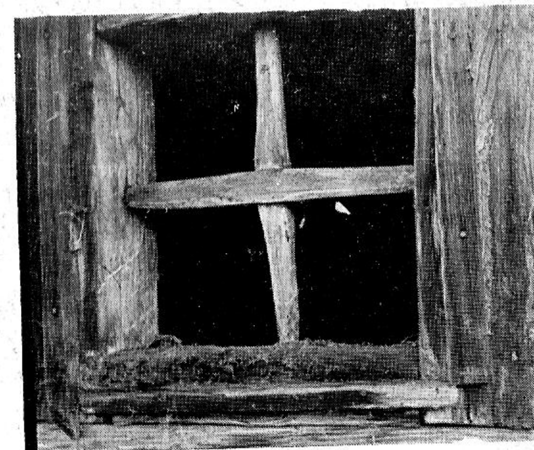
Console crestate din Volovăț.

Fereastră cu cruce de lemn, Dorna Candrenilor.

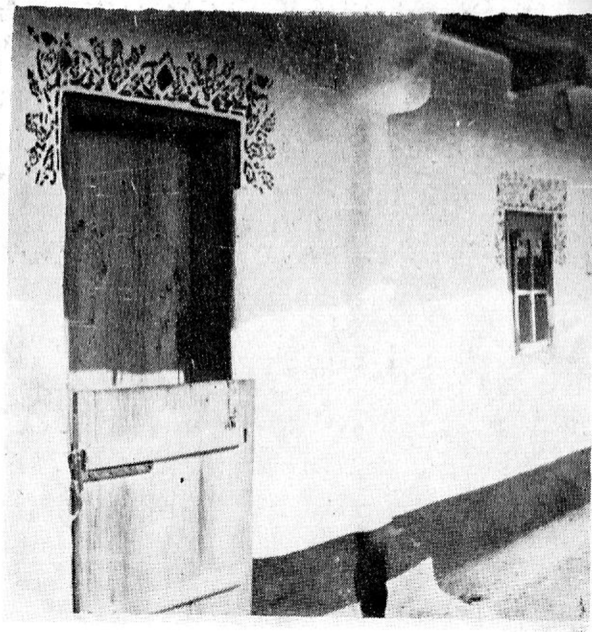
Ferestre cu cruci de lemn muruite, Cîmpulung.

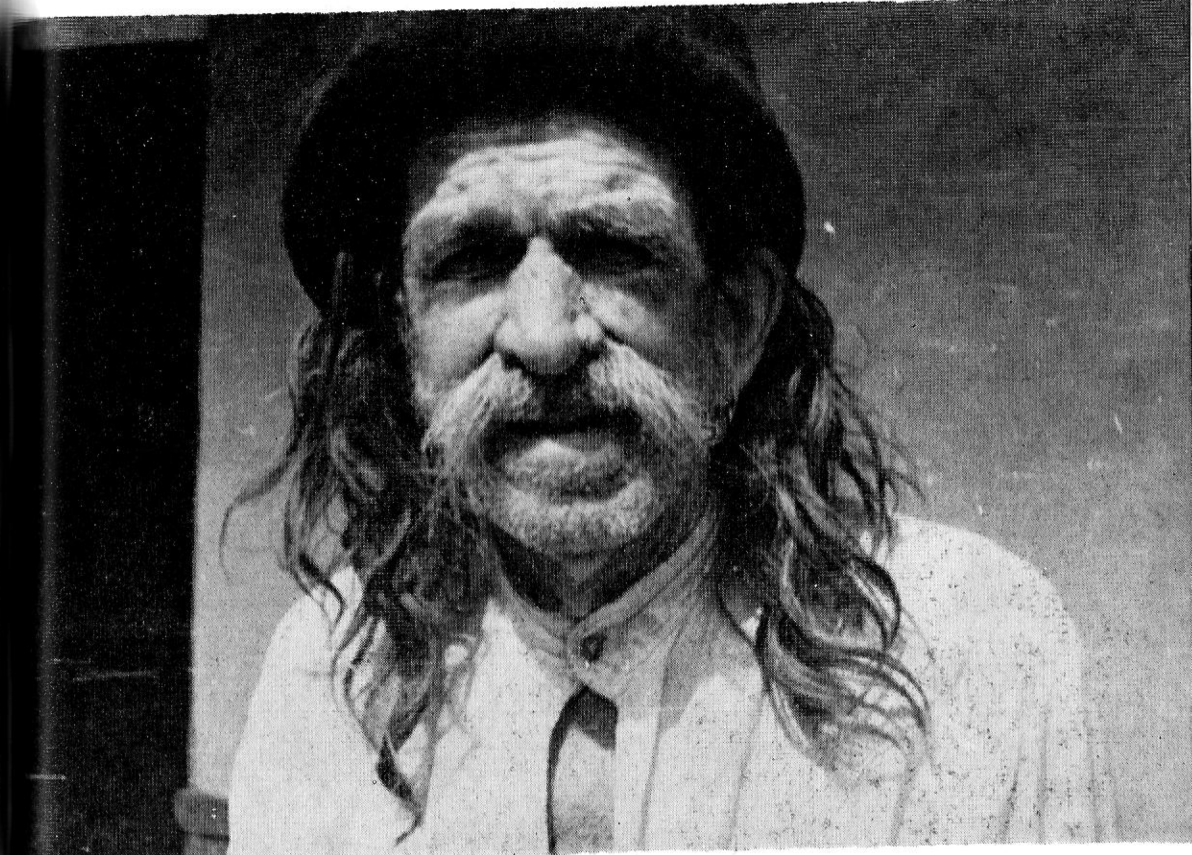

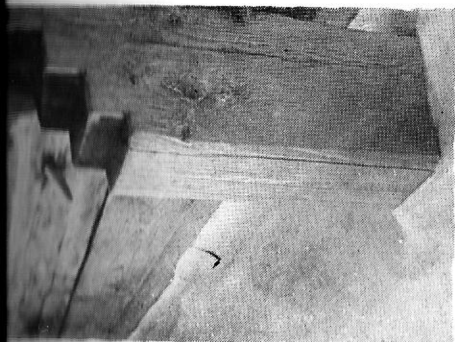
tru grîu.

Decor exterior zugrăvit, Arbore.

Şezînd pe prispă.

ent exterior pe o grindă
lovăț.

cu poliță,
ni și tavan din lemn aparent
luntean din Bilca).

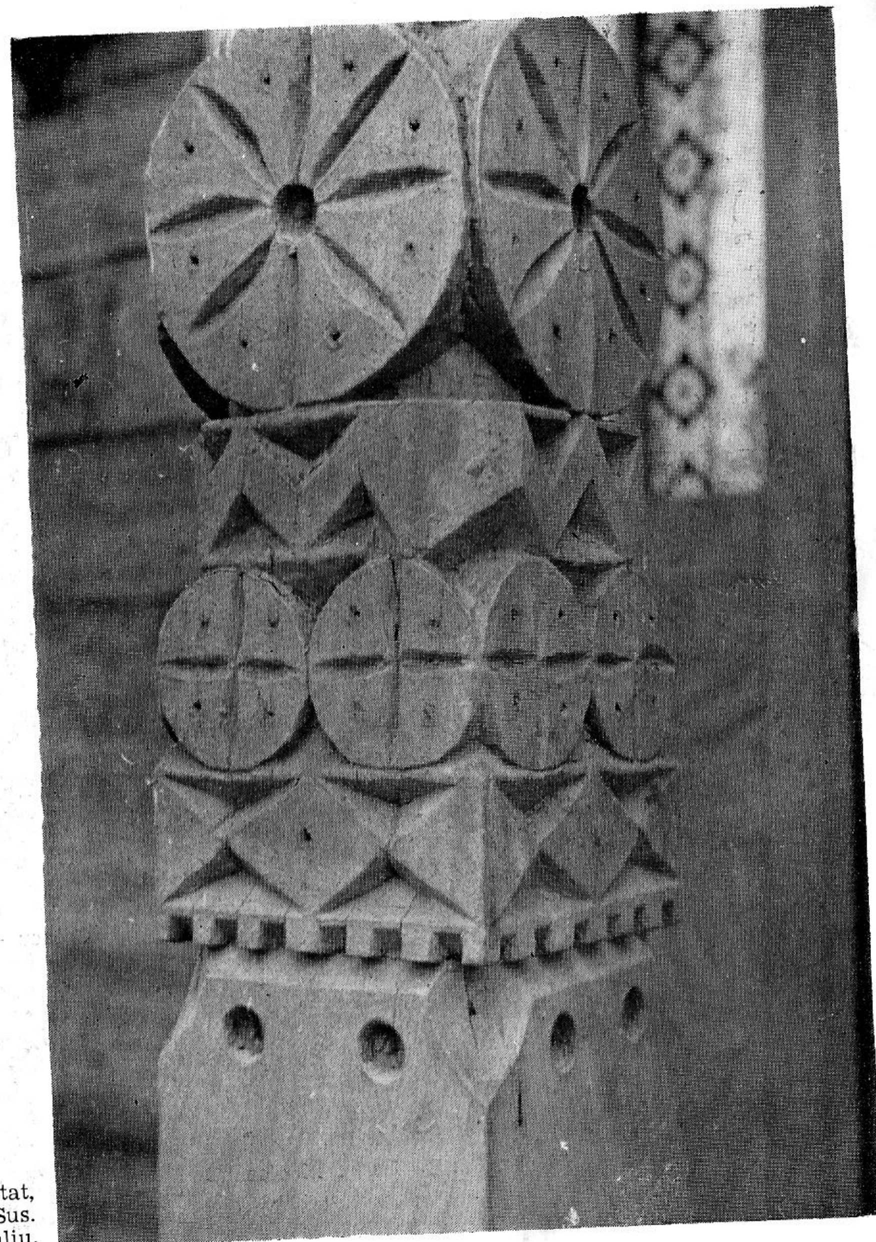
Console în formă de melc la biserica din Pirteștii de Sus

...nt exterior
...veche din Straja (MS).
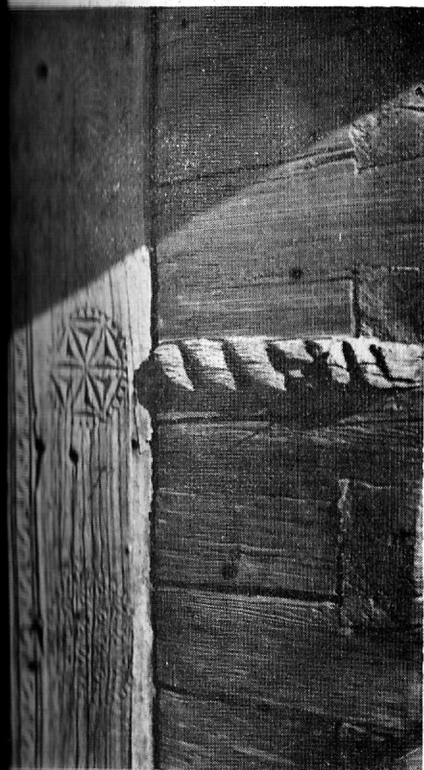
Stîlp la o casă din Sadova.

Stîlp la casă încrustat,
Pîrteştii de Sus.
Detaliu.

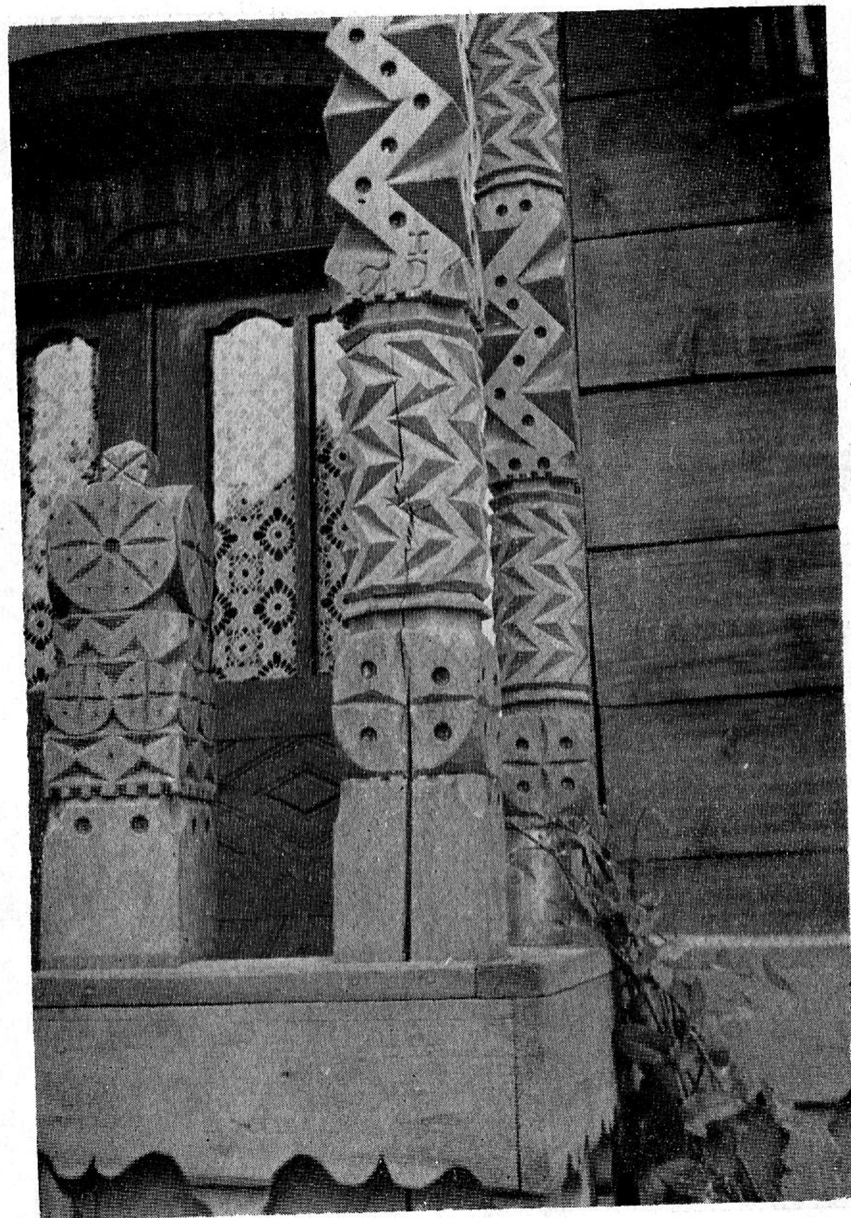
…e (rozeta, funia răsucită)
… din Horodnicu de Jos.

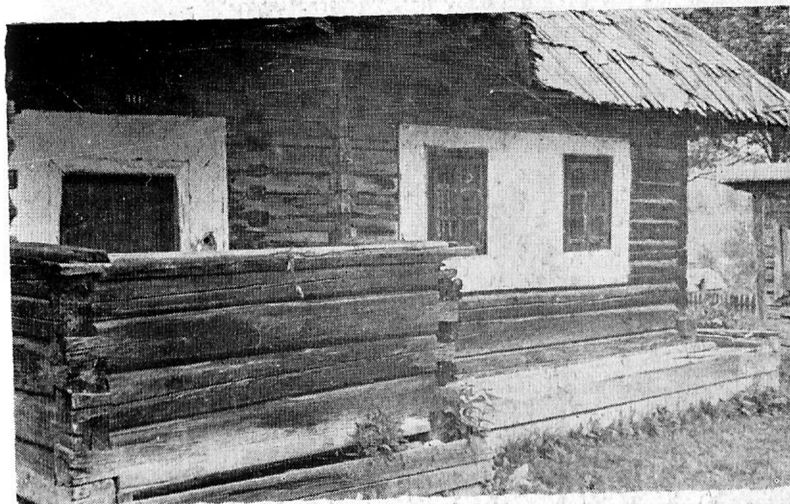
Stîlp la casă,
Colacu — Fundu Moldovei.

Stîlpi la o casă
din Pîrteştii de Sus.

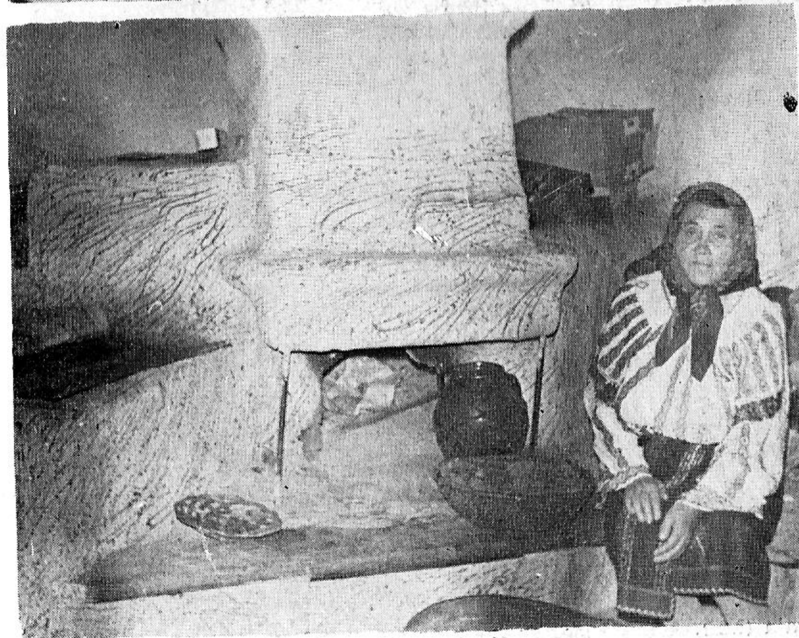

Pridvor
din Voroneţ.
Detaliu.

Balustradă clădită din bîrne, la pridvor, Colacu — Fundu Moldovei.

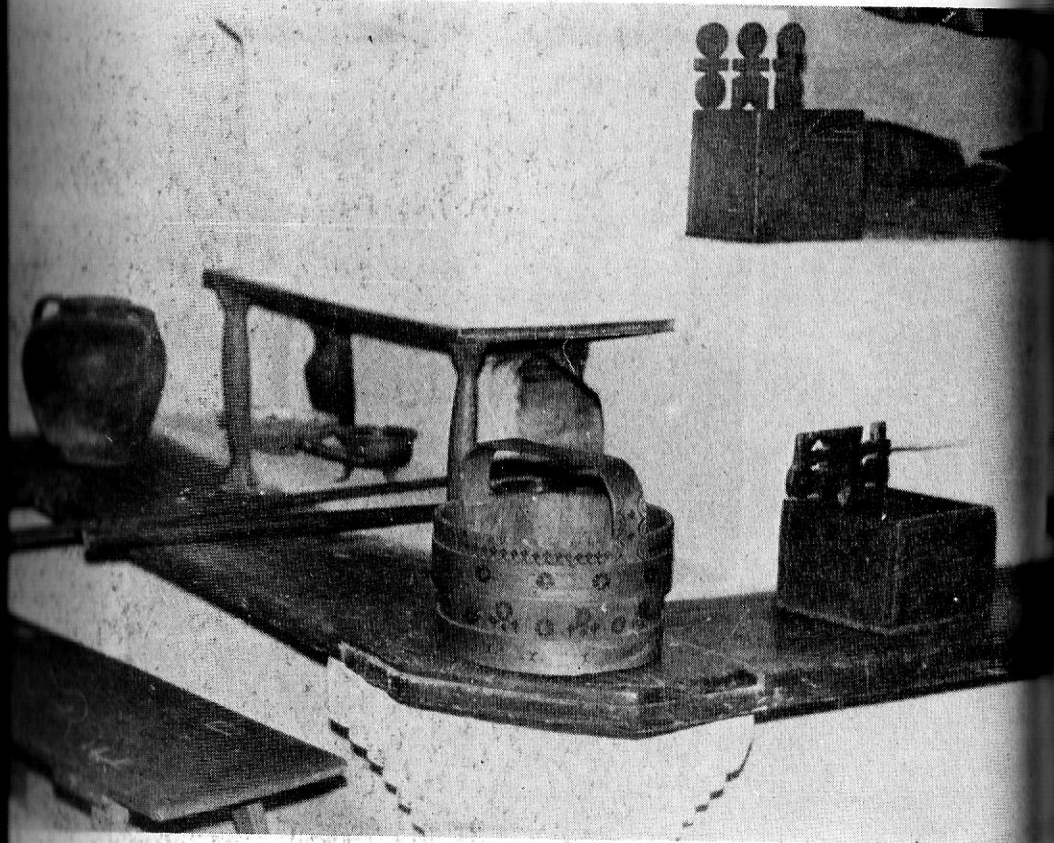
Cuptor cu vatră în faţă, Coşna.

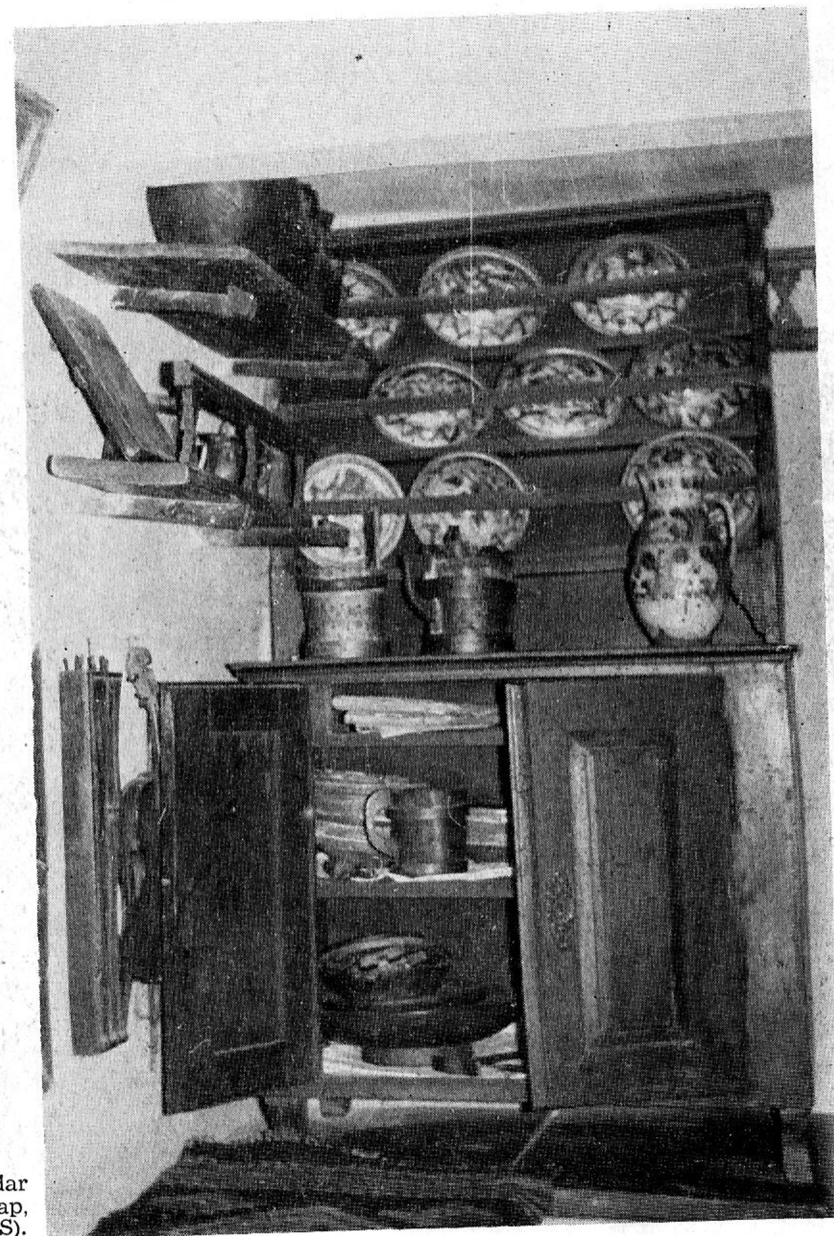
cu cuptor din Straja (MS).

Scaun pentru furca de tors, Solca.

…cuptor din Voitinel (MS).

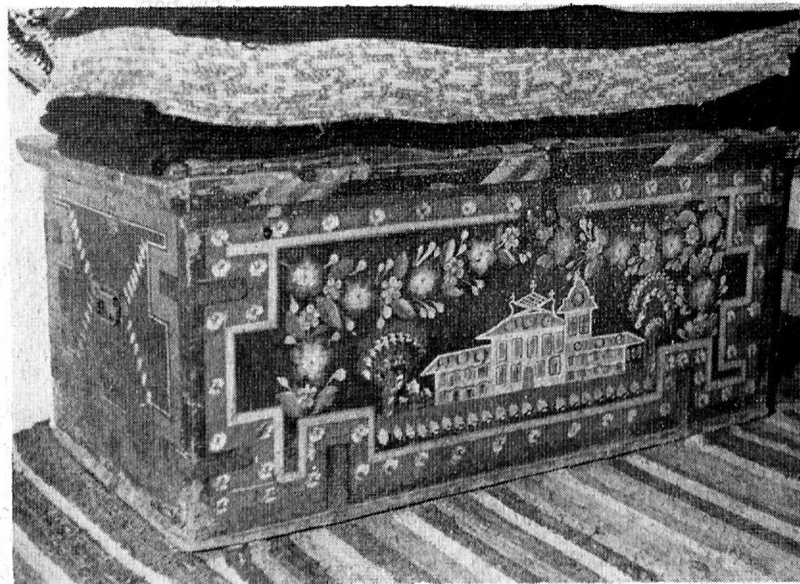

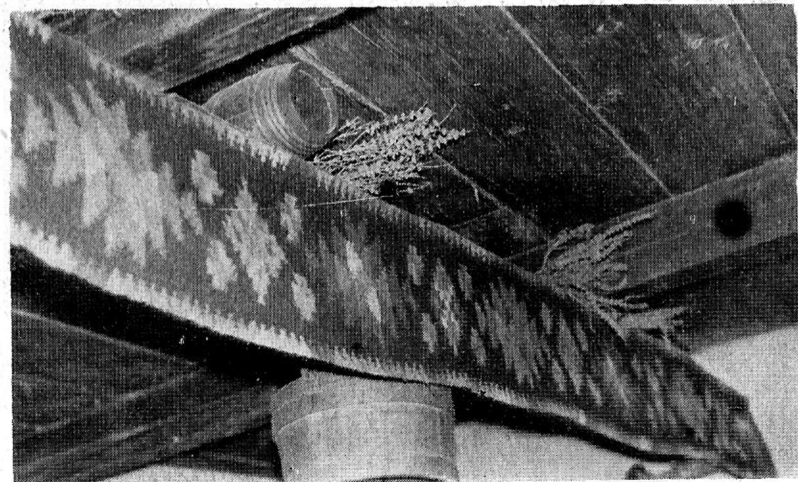
Colț cu blidar
și dulap,
din Straja (MS).

n casa Muntean, Bilca.

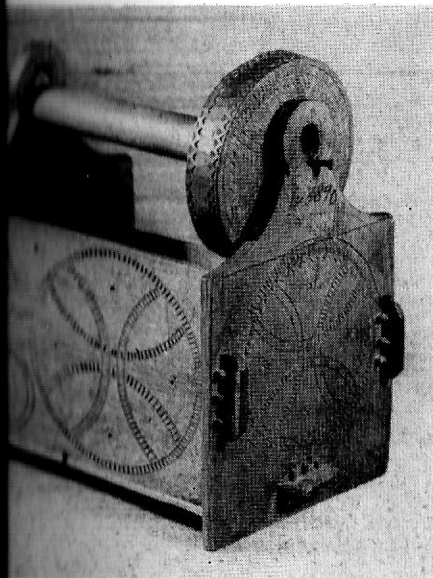

Ladă de zestre
din sec. XIX, Bilca
(Colecția Adela și
George Muntean).

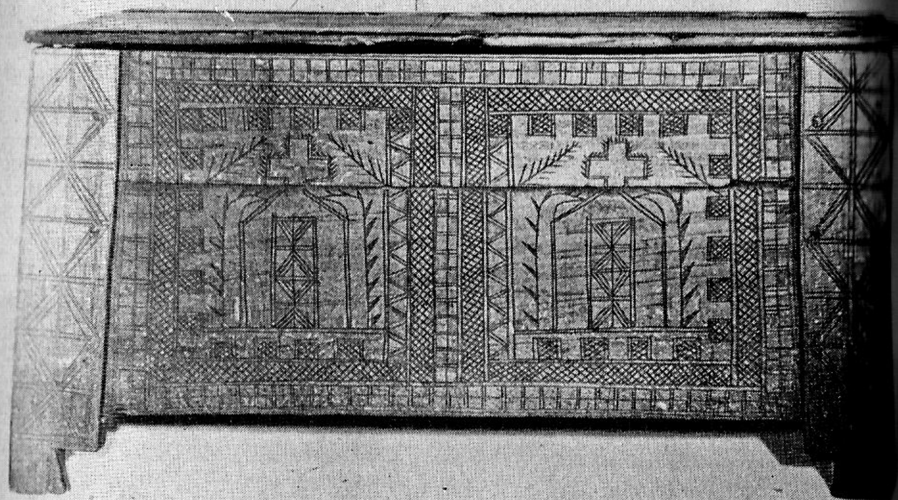

Grindă
împodobită cu lăicer,
Voitinel (MS).

Sucală pentru pus „bătătură“ pe țevi.

Ladă de zestre din zona Rădăuți (Muzeul tehnicilor populare bucovinene — Rădăuți).

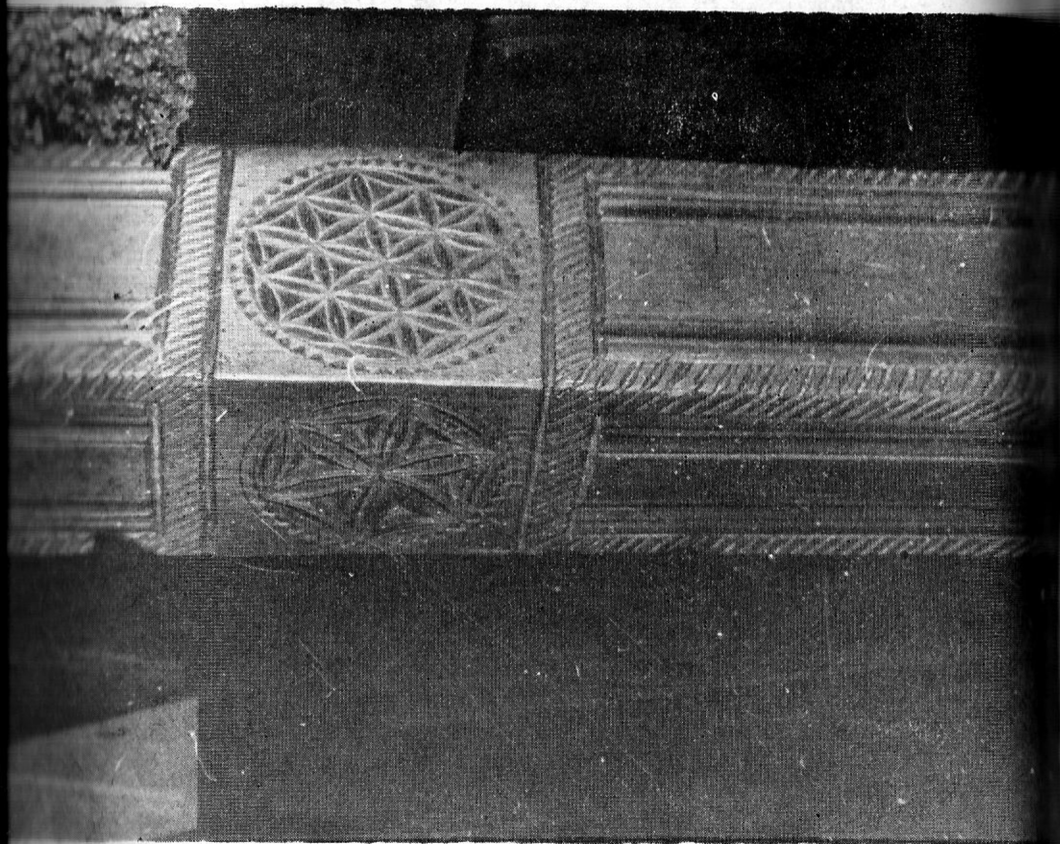

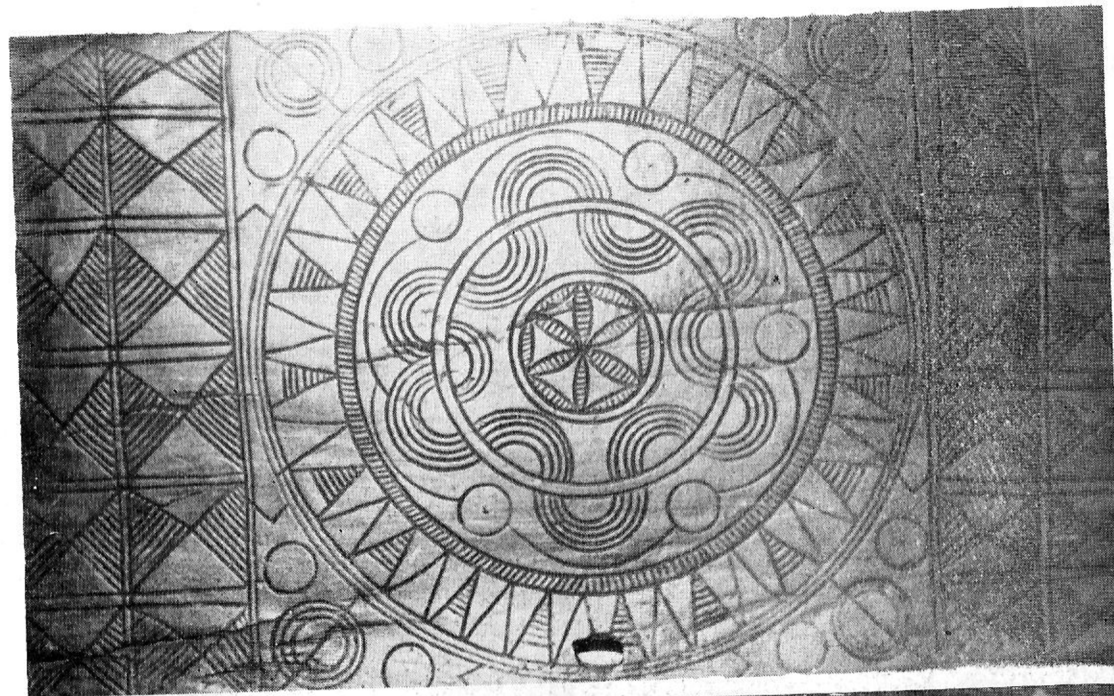
Colț cu ladă de zestre, Vama.

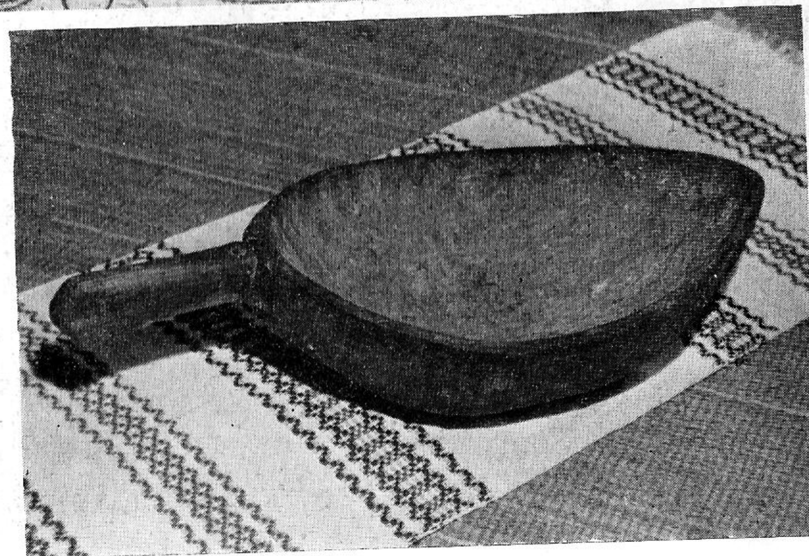
Casă tradițională

încrustată, din Arbore.

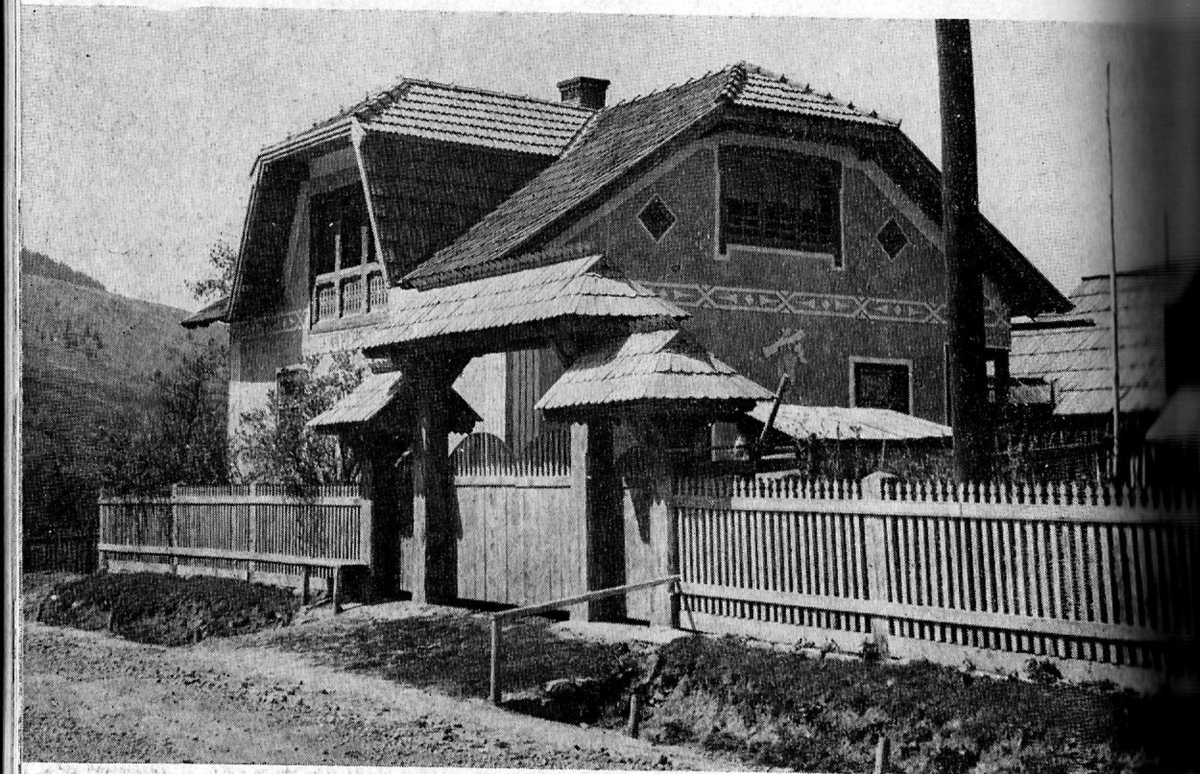

Detaliu ornamental
de pe o ladă de zestre.

Căuş de lemn
pentru făină şi cereale.

Casă bucovineană modernă.

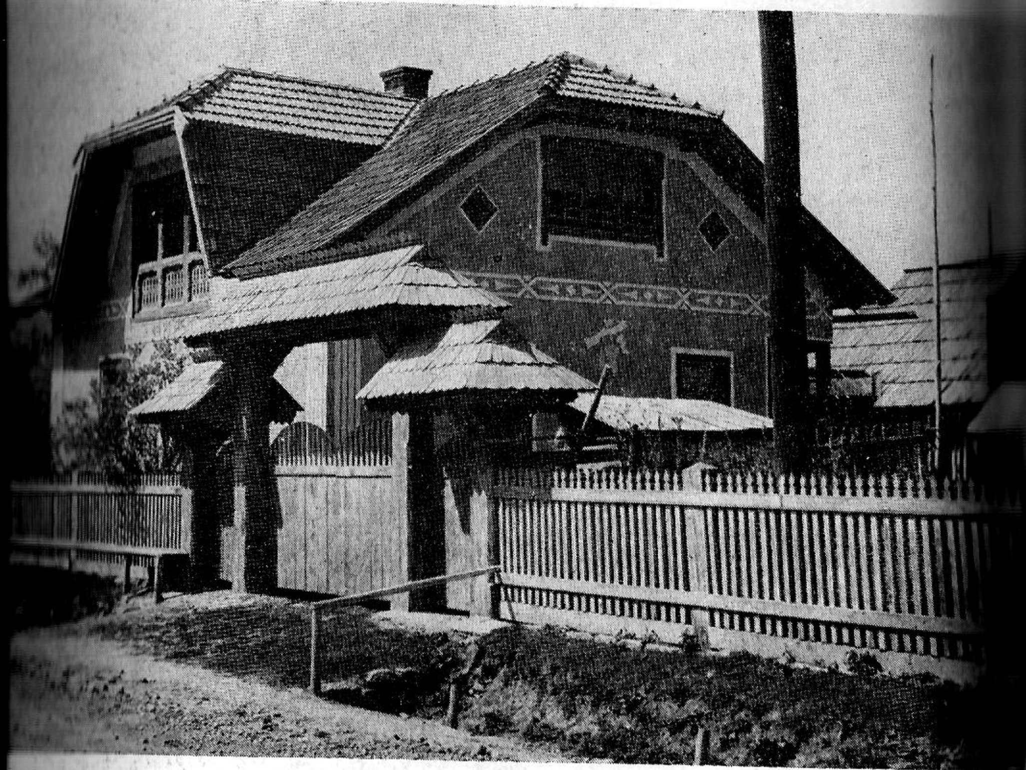
IV

CREDINȚE ȘI DATINI LEGATE DE CONSTRUIREA CASELOR

Ca vatră a familiei, casa tradițională bucovineană a fost încadrată dintotdeauna unei concepții mitologice specifice, în virtutea căreia sînt cunoscute aici o mulțime de credințe și practici arhaice legate de construirea ei în trecut. Problemele referitoare la magia găsirii locului curat și jertfa zidirii, se continuau cu diferite obiceiuri prin care se exprimau teama de rele, dorințele de bine, de belșug, îndepărtarea influențelor nefaste și se încheiau la terminarea construcției, cu mutarea în casă nouă, cu aprinderea primului foc, cu începutul activității casnice.

În ordine cronologică, evenimentele pot fi grupate pe trei momente principale :

a) *La începutul lucrărilor.* Într-un capitol anterior am relatat varietatea concepțiilor care determina alegerea unui anumit loc de amplasare a casei pe teren, poziția și influențele pe care le considera că le aveau diferite locuri din sat asupra evoluției vieții locuitorilor săi. Cum spune Lucian Blaga : „Românul se adaptează la natură superstițios“ [312]. De aici și construirea casei, ca întemeiere a unui sălaș sacru în majoritate de către tinerii căsătoriți, deci unde aveau să se nască urmașii, trebuia să se înscrie în spațiu atît ca dimensiuni, cît și ca prezență, practicile tradiționale întîlnite cu această ocazie constituind astfel pe de o parte consacrarea așezămîntului, iar de altă parte delimitarea simbolică a acestuia într-un univers plin de forțele imprevizibilului. Toate aspectele vizează în fond continuitatea vieții care în mentalitatea arhaică a îmbrăcat diferite gesturi arhetipale, menite să însuflețească orice lucru durabil. În acest sens, Mircea Eliade

...ineană modernă.

IV

CREDINȚE ȘI DATINI LEGATE DE CONSTRUIREA CASELOR

Ca vatră a familiei, casa tradițională bucovineană a fost încadrată dintotdeauna unei concepții mitologice specifice, în virtutea căreia sînt cunoscute aici o mulțime de credințe și practici arhaice legate de construirea ei în trecut. Problemele referitoare la magia găsirii locului curat și jertfa zidirii, se continuau cu diferite obiceiuri prin care se exprimau teama de rele, dorințele de bine, de belșug, îndepărtarea influențelor nefaste și se încheiau la terminarea construcției, cu mutarea în casă nouă, cu aprinderea primului foc, cu începutul activității casnice.

În ordine cronologică, evenimentele pot fi grupate pe trei momente principale :

a) *La începutul lucrărilor.* Într-un capitol anterior am relatat varietatea concepțiilor care determina alegerea unui anumit loc de amplasare a casei pe teren, poziția și influențele pe care le considera că le aveau diferite locuri din sat asupra evoluției vieții locuitorilor săi. Cum spune Lucian Blaga : „Românul se adaptează la natură superstițios“ [312]. De aici și construirea casei, ca întemeiere a unui sălaș sacru în majoritate de către tinerii căsătoriți, deci unde aveau să se nască urmașii, trebuia să se înscrie în spațiu atît ca dimensiuni, cît și ca prezență, practicile tradiționale întîlnite cu această ocazie constituind astfel pe de o parte consacrarea așezămîntului, iar de altă parte delimitarea simbolică a acestuia într-un univers plin de forțele imprevizibilului. Toate aspectele vizează în fond continuitatea vieții care în mentalitatea arhaică a îmbrăcat diferite gesturi arhetipale, menite să însuflețească orice lucru durabil. În acest sens, Mircea Eliade

(în *Traité d'histoire des religions*, Paris, Payot, 1974), susține pe bună dreptate că miturile repetate afirmă că nimic nu poate dura dacă nu are un suflet sau nu este însuflețit, acest lucru fiind posibil în cazul construcțiilor stabile numai printr-un sacrificiu violent, uman sau animal.

Jertfa „edificatoare" — cum o numește George Muntean[313], a căpătat astfel aspecte variate. În munții Făgăraș au fost depistate, cum am văzut, urme ale sacrificiului uman, la întemeierea stînelor, sau pentru prosperitatea turmelor de oi. La construirea caselor practica a supraviețuit ca o reminiscență a obiceiurilor precreștine, sub forma zidirii umbrei omului în temelie sau substituită prin sacrificiul animal.

În Bucovina s-a practicat în trecut mai mult obiceiul substitutiv al păsărilor. De exemplu în Bilca, la temelia casei se punea sub talpă capul și oasele de la un cocoș, restul fiind consumat la tradiționalul ospăț care avea loc cu ocazia începerii construcției. La încheierea tălpilor se introduceau apoi la toate cele patru colțuri bani, tămîie și busuioc, ca să fie casa „curată" și cu noroc. Obiceiul ospățului pe temelie s-a păstrat pînă aproape în zilele noastre și în Pîrteștii de Sus, după încheierea tălpilor cinstindu-se meșterii, rudeniile și toți trecătorii care se întîmplau pe aproape, pentru bunăstarea și ospitalitatea casei. La Stroiești, în secolul trecut, cînd se așezau tălpile la casă, se făcea cîte o gaură cu sfredelul la toate cele patru colțuri, în care se punea aghiazmă, tămîie și sare, iar în temelie capuri de găină, de cîine, de vită, „ca să le meargă bine". „Acestea le punea — după informația prof. Ioan Berariu — o babă cu cuvintele : «Să ferească Dumnezeu casa de fulger, de foame, de boale ; sfințită să fie casa ; pîine și sare să fie în ea»"[314].

Intr-un spațiu mai larg, practica zidirii capului de pasăre în temelie este întîlnită frecvent și în Bihor, pentru noroc la animale și la păsări, împreună cu care se puneau la colțurile casei bănuți, grîu, tămîie și busuioc[315]. Consacrarea locului de casă prin servicii rituale este mai veche și s-a practicat în țara noastră aproape uniform în toate zonele etnografice, fie la săparea fundației (Maidan, Caraș) sau după construirea temeliei și așezarea tălpilor (Bucovina).

b) *La înălțarea construcției*, cea de a doua dimensiune a înscrierii casei în spațiu marcată de desăvîrșirea formei, datinele tradiționale sînt mai sumare. Ele vizează pe de o parte

triumful voinței creatoare, iar pe de altă parte modul de manifestare a momentului solemn în universul sătesc și adoptarea așezămîntului în sînul colectivității locale. Practica cea mai răspîndită în nordul Moldovei cu această ocazie este înălțarea „tîrșului". Cînd căpriorii casei sînt prinși toți pe cosoroabe, desenînd pe cer conturul viitorului acoperiș, se aduce un brăduț verde împodobit cu beteală sau cu fîșii de hîrtie colorată, pe care meșterii îl prind în vîrful casei la căpriorul din mijloc, după care se face încă un ospăț cu cinste multă, ca la consacrarea temeliei.

c) *Intrarea în casă nouă* este ultimul moment în desfășurarea practicilor arhaice legate de succesiunea evenimentelor constructive în arhitectura locuinței bucovinene. Odată cu mutarea în casă și aprinderea focului, vatra familiei se însuflețea și continuitatea vieții în noul așezămînt devenea normală. Mai înainte însă interiorul se stropea cu aghiazmă spre izgonirea „duhurilor rele", iar obiectele vechi care se introduceau în casă erau curățate și „purificate", de obicei bătrînii veghind ca această datină să se îndeplinească fără abatere.

În unele sate s-a păstrat obiceiul de a se duce în primele zile de la terminarea construcției daruri de casă nouă, constînd din alimente și lucruri de utilitate casnică. Urînd sănătate și belșug în casă, noii veniți închină darurile cu cuvintele : „De la noi mai puțin, de la Dumnezeu mai mult", iar gazda îi cinstește cu băutură de sănătatea familiei și „sufletul morților". Astfel legătura de viețuire pe vechea vatră a strămoșilor se întemeia pe un act de creație, care, exprimat și cu această ocazie, se reînnoia atît prin gesturile arhetipale mitice cît și în devenirea familiei, în spațiul consacrat al locuinței.

Izvorîtă din nevoia fundamentală a omului de a se adăposti împotriva intemperiilor și a se apăra într-un mediu plin de adversități, casa a evoluat aproape peste tot în lume către forme de expresie adecvate gradului de civilizație și confort, gustului și materialelor de construcție la îndemînă, pînă la a fi unul dintre punctele de convergență ale existenței lui pe pămînt. De la nota de improvizație inițială, ea a tins mereu către durată peste vreme, ajungînd o sinteză de materialitate și spiritualitate, transmisă din generație în generație. Înălțarea ei presupunînd efort și chiar jertfă și fiind în același timp unul dintre actele decisive ale omului în cadrul naturii

şi al societăţii, a generat credinţe şi obiceiuri, ritualuri şi creaţii artistice paralele sau subsecvente, menite a o *situa* complex în cadrul în care era construită şi a o apăra de felurite influenţe nefaste. Felurimea materialelor şi a tehnicilor, perfecţionarea acestora şi a proceselor de edificare au fost factori hotărîtori de progres.

Dată fiind varietatea climatului şi a reliefului, a materialelor de construcţie şi mai ales vieţuirea neîntreruptă a omului în spaţiul nostru naţional, casa românească are o istorie, o varietate de tipuri, dar şi o unitate de adîncime, care o reflectă pregnant pe cea a poporului nostru în toată zbuciumata lui devenire. Ea a *crescut* odată cu întreaga noastră civilizaţie într-o emulaţie reciprocă plină de semnificaţii. Citim în ea însăşi istoria noastră, în încrengăturile ei cu cea a continentului, în care ne plasăm şi sub acest aspect în chip inconfundabil, tocmai prin armonia rară dintre uz şi confort, dintre material şi spiritual, dintre nevoia de monumental şi modestie, exprimate într-un foarte viu simţ al proporţiilor şi al materialelor în care se întruchipează acestea. E atît de organică voinţa de a construi cu măsură şi sobră frumuseţe încît aproape oricine ştie pe aceste meleaguri, dacă nu cum se face o casă, în orice caz cum trebuie făcută şi înscrisă ea în orizontul naturii, al comunităţii de care ţine, al mentalităţii ce-l caracterizează. Casa românului este vatra lui existenţială.

În acest cadru, casa ţărănească din Bucovina se înscrie solidar şi nuanţat, contribuind la diversitatea şi unitatea gîndirii şi civilizaţiei noastre. De la admirabila ei plasare în relief, exploatîndu-i acestuia toate datele şi completîndu-l în acelaşi timp, în perspectiva unei armonii superioare, la ştiinţa folosirii materialelor şi a punerii în valoare a tuturor „aptitudinilor" acestora, la adecvarea la climă şi ocupaţii, la starea socială şi la dimensiunile familiei, totul este chibzuit cu o inteligenţă specifică, încît uneori îţi vine să crezi că, deşi aceşti oameni n-au auzit de „secţiunea de aur", au folosit-o cu har şi discreţie sărbătorească.

De aceea, există suficiente motive de a crede că ea este deopotrivă un nucleu expresiv şi generativ al inteligenţei arhitecturale naţionale, un factor de bază în înţelegerea omului din spaţiul românesc. Ea este, în acelaşi timp, o mărturie şi un testament, un imbold spre noi angajări şi elanuri construc-

tive, un model perpetuu şi un factor de stimulare, o coordonată fără de care multe altele nu şi-ar găsi locul şi explicaţia. Orientarea ei statornică spre lumină şi soare, aerul său în veci primitor, dimensiunile profund omeneşti în care e concretizată, organicitatea cu care e înscrisă în spaţiu şi solidaritatea cu restul alcătuirilor umane reflectă convingător atitudinile fundamentale ale celor ce le înalţă şi locuiesc, modul lor specific de a se diferenţia şi uni cu lumea, de a se exprima pe ei şi cosmosul ale cărui mistere le interpretează cu discreţie, simbolizîndu-le şi simbolizîndu-se pe ei înşişi.

ABREVIERI

„Documenta"	Documenta Romaniae Historica
„Documente"	Documente privind istoria României
M I	Magazin istoric
M S	Muzeul Satului, Bucureşti
M Sv.	Muzeul Suceava
S C I V	Studii şi Cercetări de Istorie Veche
S C S	Studii şi Cercetări Ştiinţifice

NOTE

1. Dimitrie Dan, *Comuna Straja și locuitorii ei*, Cernăuți, 1897, p. 51.
2. Corina Nicolescu, *Case, conace și palate vechi românești*, București, 1979, p. 11.
3. Cf. Radu Popa, Monica Mărgineanu-Cîrstoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească*, București, 1979, p. 36. Autorii subliniază faptul că absența locuințelor țărănești de lemn din teritoriile învecinate, Cehoslovacia, Ungaria, sudul Poloniei și sud-vestul Uniunii Sovietice, confirmă, în stadiul actual al cercetărilor, opinia că această locuință este specifică spațiului carpatic.
4. Relicvele arheologice ne oferă azi suficiente dovezi că omul, încă din protopaleolitic, a folosit în bună măsură locuința de suprafață și nu s-a limitat la peșteri. Cum subliniază etnograful german Iulius Lips : „Dacă într-un ținut oarecare se aflau peșteri, aceasta **nu** însemna cîtuși de puțin că acolo trebuia să se ivească și așezări omenești. Dimpotrivă, în ținuturi unde nu sînt peșteri s-au găsit mai multe mărturii ale existenței unor așezări preistorice decît în regiuni bogate în peșteri. Cînd oamenii își alegeau drept locuință peșteri sau grote, ei aveau întotdeauna o pricină anume : fie clima neprielnică (...) fie cerințele vînătorii". (Iulius Lips, *Obîrșia lucrurilor*, trad. după ediția a III-a, îngrijire științifică și prefață de I. Vlăduțiu, București, 1964, p. 26—27). Așa se face că cele mai vechi urme de vetre de foc au fost descoperite la noi în așezările de suprafață, de la Mitoc, pe malul Prutului, datînd din paleoliticul inferior (C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le paléolithique dans la République Populaire Roumaine à la lumière des dernières recherches*, în „Dacia", I (N.S.), 1957, p. 43—48, apoi așezări de suprafață la Ripiceni-Izvor și în Valea Dîrjovului — Argeș (C. S. Nicolăescu-Plopșor) și I. N. Moroșanu, *Sur le commencement du paléolithique en Roumanie*, în „Dacia", III (N. S) 1959, p. 8-31, în timp ce urmele de locuire în peșteri sînt atestate abia din paleoliticul mijlociu, la Baia de Fier, Boroșteni—Oltenia, Ohaba Ponor, Nandru, Peștera și Gura Cheii — Rîșnov, Cheia—Dobrogea *(Istoria României*, Ed. Academiei R.P.R., vol. I, București, 1960, p. 13), paralel cu existența pentru aceeași perioadă și a așezărilor de suprafață.
5. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 16.
6. Prof. dr. Andrei Cardaș, *Unele probleme privind continuitatea de locuire a actualului teritoriu al județului Botoșani, pînă în perioada formării statului feudal Moldova*, în vol. *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 11, Cf. *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VIII, Ed. Academiei RSR, 1962, p. 227.
7. Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 16.
8. Publius Ovidius Naso, *Tristele și Ponticele*, traducere și prefață de Teodor Naum, București, 1972, Cartea a III-a, cînt. X, p. 100.
9. I. Al. Florescu, *Civilizația lemnului*, București, 1976, p. 18. Cf. Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1924.
10. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI. e.n*, Iași, 1978, p. 20.
11. Nicolae Cojocaru, *Pîrteștii de Sus — O așezare din Bucovina*, București, 1980, p. 18.
12. Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1977, p. 404, Al. Popa, *Nivelul dezvoltării economiei dacice în lumina descoperirilor de la Piatra Craivii și Căpîlna*, în „Apulum", IX (1971), p. 271.
13. Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV — începutul secolului XIX*. București, 1973, p. 147.
14. Idem, *Istoria pădurii românești*, București, 1976, p. 342.
15. I. Al. Florescu, *op. cit.*, p. 22.
16. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 15.
17. Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni-comuna Dolhasca (Suceava)*, în „Suceava" — Anuarul Muzeului județean, V, 1978, p. 145.
18. Cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1974, p. 64.
19. I. Al. Florescu, *op. cit.*, p. 24.
20. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 65.
21. Paul Petrescu, *Arhitectura țărănească de lemn din România*, București, 1974, p. 12. Vezi și Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 134.
22. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 64.
23. Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 19.
24. I. Al. Florescu, *op. cit.*, p. 23.
25. Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, Suceava, 1975, p. 72.
26. Grigore Foit, *Așezarea dacică de la Siliștea Șcheii*, în *Studii și materiale*, Muzeul Suceava, 1969, p. 23—24.
27. Silvia Teodor, *Așezarea din secolele III-II, î.e.n. de la Botoșana* (în manuscris).
28. Săpături efectuate de Mircea Ignat.
29. Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni — comuna Dolhasca* ... p. 145.
30. Nicolae Ursuleanu, *Recunoașteri arheologice în comuna Verești (județul Suceava)*, în : „Suceava", Anuarul Muzeului județean, VI-VII, 1979—1980, p. 24.
31. Silvia Teodor și Simeon Rață, *Cercetări arheologice în așezarea din secolele II-III e.n. de la Medeleni, comuna Cucorăni*, în : *Studii și materiale*, Muzeul Suceava, 1969, p. 37—38.
32. I. Al. Florescu, *op. cit.*, p. 17.
33. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 467.

34. Dan Gh. Theodor, *op. cit.*, p. 14—15 ; Vezi și *Săpăturile arheologice efectuate de către Muzeul județean Suceava*, în : „Suceava", Anuarul Muzeului județean, V, 1978, p. 582 ; Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni — comuna Dolhasca...* p. 146.
35. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p 16.
36. Vezi Mircea Ignat, *Șantierul arheologic de la Rus-Mănăstioara*, în „Studii și materiale", III, Muzeul Suceava, 1973, p. 228.
37. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 16.
38. *Ibidem.*
39. Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni — comuna Dolhasca...* p. 146.
40. Mircea Ignat, *op. cit.*, p. 228.
41. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 17.
42. *Ibidem*, p. 16.
43. Grigore Foit, *op. cit.*, p. 23.
44. Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni — comuna Dolhasca...* p. 146.
45. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p 15.
46. *Ibidem*, p. 17.
47. *Ibidem.*
48. Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 146.
49. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 18.
50. Ibidem, p. 17, Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 83.
51. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 69.
52. *Ibidem*, p. 72 și 104.
52. *Ibidem*, p. 72 și 104.
53. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezările din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 112.
54. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p.73.
55. *Ibidem.*
56. Cuptorul a fost descoperit de Dan Gh. Teodor în 1968.
57. N. Zaharia și colaboratori, *op. cit.*, p. 113.
58. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 64.
59. Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1968, p. 145.
60. *Săpăturile arheologice efectuate de către Muzeul județean*, Suceava ... p. 582—583.
61. Informații de la Mircea Ignat și Emil Emandi.
62. F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, București, 1957, p. 156, în *Istoria României*, vol. II, p. 36.
63. *Istoria Românilor*, N. Iorga, vol. III, p. 346.
64. *Istoria României*, vol. III, p. 67 și 69.
65. *Ibidem*, p. 71 ; Vezi și Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XI-e et XII-e siècles*, București, Ed. Academiei, 1978.
66. Cf. Mircea D. Matei, *Observații privind cercetarea satului medieval din bazinele Moldovei și Șomuzului Mare*, în „Suceava" — Anuarul Muzeului județean, VI—VII, 1979—1980, p. 132.
67. Vezi în acest sens lucrarea lui V. V. Pașuto, *Ocerki po istorii Galițco — Volinskoi*, Moscova, 1950, p. 158.
68. Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan*, București, 1973, p. 32-33 (după Xenopol).
69. *Ibidem*, p. 35.
70. Vezi Alexandru Al. Vasilescu, *Drumurile „tătărești" în lumina noilor descoperiri arheologice din județul Suceava*, în „Studii și materiale", muzeul Suceava, 1969, p. 43—65 ; Octavian Iliescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare*, în Studii și cercetări de numismatică", vol. I, 1957, p. 463. Se consemnează descoperirea pe teritoriul satului Pîrteștii de Jos a unei monede tătărești de argint cu numele hanului Tula Buga (1289—1291), folosită inițial la un rit funerar.
71. N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1978, p. 10—11.
72. Nicolae Ursulescu și Paraschiva-Victoria Batariuc, *Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava) — 1973*, în „Suceava" — Anuarul Muzeului județean, V., 1978, p. 91.
73. Mircea D. Matei, Emil. I. Emandi, *Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Liteni — 1976 (com. Moara, jud. Suceava*, în „Suceava" Anuarul Muzeului județean, V. 1978, p. 228—229.
74. *Ibidem*, p. 231.
75. Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 23.
76. Nicolae Ursulescu, Mircea Ignat, *Săpături arheologice în județul Suceava (1972—1976)*, în „Suceava" — Anuarul Muzeului județean, IV, p. 318-324.
77. Pe nedrept contestată de Radu Popa și Monica Mărgineanu-Cîrstoiu (*op. cit.*, p. 34), care consideră clădirile orășenești medievale de lemn din Moldova ca derivînd din construcțiile cu caracter militar.
78. Radu Popa și Monica Mărgineanu-Cîrstoiu, *op. cit.*, p. 34-36.
79. *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. I, București, 1975, p. 321 (Se va prescurta : *Documenta A.).*
80. *Ibidem*, vol. II, p. 280.
81. *Ibidem*, p. 140.
82. Vezi doc. din 15 mai 1418, 8 aprilie 1419, 12 august 1426, 8 aprilie 1428, 10 mai 1436, 15 mai 1437, 15 iulie 1439, în *Documenta A.* vol. I ; doc. din 9 februarie 1469, *Ibidem*, vol. II, p. 230, ș.a.
83. *Călători străini despre țările române*, vol. II, București, 1970, p. 382.
84. *Ibidem*, vol. I, București, 1968, p. 404.
85. Mărturii arheologice privind întrebuințarea șindrilei la acoperirea caselor din secolele XV—XVI, vezi Radu Popa, Monica Mărgineanu-Cîrstoiu, *op. cit.*, p. 25 ; Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, Iași, 1980, p. 23 și 29.
86. *Călători străini...* vol. IV, București, 1972, p. 587.
87. T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuți, 1933, p. 76.
88. Emil Diaconescu, Dumitru Matei, *Alexandru cel Bun*, București, 1979, p. 77.
89. Vezi documentul din 30 aprilie 1588, în *Documente privind Istoria României*, A. Moldova, veacul XVI, vol. III, București, 1951, p. 386. (Se va prescurta : Documente A.).
90. *Călători străini...*, vol. III, București, 1971, p. 672.
91. *Ibidem*, vol. I, p. 138.
92. *Ibidem*, vol. V, p. 452.
93. *Ibidem*, p. 595.
94. Pare să fie la mijloc o eroare de observație, casele din Moldova fiind în patru ape încă din vechime. Paul de Alep, tentat probabil de dimensiunile dominante ale celor două „table" de la acoperiș, din față și din spate, omite lateralele, considerînd casa în două ape.
95. *Călători străini...* vol. VI, București, 1976, p. 27.
96. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 235—244.

97. *Documenta A*, veacul XVII, vol. V, p. 60 (doc. din 7.VII. 1621).
98. T. Balan, *op. cit.*, vol. I, p. 241.
99. Cf. Georgeta Stoica, *Interiorul locuinței țărănești*, București, 1973, p. 6.
100. Ilie Dan, *Toponimie și continuitate în Moldova de Nord*. Iași, 1980, p. 64 ; *Istoria dreptului românesc*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980, p. 133—150 ; H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, București, 1958 ; C. Cihodaru, *Forme de proprietate feudală în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice", seria a III-a (științe sociale), VI, 1955, nr. 3—4, p. 1—27.
101. H. H. Sthal, *op. cit.* vol. II, București, 1959, p. 7.
102. Emil I. Emandi, *Observații de geografie istorică privind ocolul orașului Suceava*, în „Suceava" — Anuarul Muzeului județean, 17, 1977, p. 121 ; Mircea D. Matei, *op cit.*, p. 130.
103. Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1980, p. 138, cf. *Istoria dreptului românesc*, p. 148.
104. H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 103.
105. Cf. Mircea D. Matei, *op. cit.*, p. 134.
106. Emil Diaconescu, *Dumitru Matei*, *op. cit.*, p. 38.
107. Vezi Nicolae Cojocaru, *Seliștile moldovenești în epoca voievodală*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei".
108. Cf. doc. din 15 septembrie 1575, 9 iulie 1577, ș.a. în *Documenta A*, veac XVI, vol. III, p. 59—89.
109. Doc. din 22 aprilie 1603, 12 aprilie 1605, în *Documente A*, veacul XVII, vol. V, p. 95 și 230.
110. Doc. din 5 iulie 1643, în T. Balan, *op. cit.*, vol. I, p. 241.
111. *Ibidem* (sladniță = instalație pentru preparat berea).
112. Doc. din 25 aprilie 1589, în *Documente A*, veacul XVI, vol. III, p. 419.
113. Doc. din 22 aprilie 1603, *ibidem*, veacul XVIII, vol. V., p. 95.
114. Cf. doc. din 3 iunie 1429 (seliștea lui Tatomir și Pîrtea pe Orbic, „unde este curtea lor") *Documente A*, vol. I, p. 135.
115. Vezi doc. din 25 aprilie 1475, *ibidem*, p. 305 ; pentru unele detalii, a se vedea și Nicolae Cojocaru, *Seliștile moldovenești ... p. ...*
116. Vezi doc. din 15 aprilie 1732, în : *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, București, 1966, p. 180 (se va prescurta : *Documente agrare...*).
117. *Ibidem.*
118. Opinia este confirmată și de documentele vremii, în care, pe lîngă existența curților feudale, sînt amintite pe unele seliști „case" ale stăpînului. A se vedea în acest sens hrisovul lui Ștefan cel Mare din 9 februarie 1469, cu mențiunea : „... o seliște unde a fost casa bunicului lor Oană Giuratul", *(Documente A*, vol. II, p. 230), doc. din 16 martie 1706 *(Documente agrare*, vol. II, 113), ș.a.
119. Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *op. cit.*, p. 228.
120. Doc. din 15 iulie 1439, în *Documente A*, vol. I, p. 280.
121. Cf. Ilie Dan, *op. cit.*, p. 64.
122. Vezi doc. din 2 noiembrie 1471, în *Documente A*, vol. II, p. 264.
123. Cf. Ion Ghinoiu, *Considerații etnografice asupra fenomenului de „întemeiere" a așezărilor*, în „Revista de etnografie și folclor", tomul 24, nr. 2, București, 1979, p. 197—198.
124. H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. I-III, București, 1958—1965 ; Cf. doc. din 27 februarie 1577, T. Balan, *op. cit.*, vol. I, p. 76, ș.a.
125. Urme ale sacrificiului uman la întemeierea stînelor s-au descoperit în munții Făgăraș (Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 198). În tradiția folclorică, lucrul acesta este vizibil parțial în legenda întemeierii Mînăstirii Argeș.
126. Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, în vol. *Discursuri de recepție la Academia Română*, ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu, București, 1980, p. 253.
127. Jeannine Auboyer, *Viața cotidiană în India antică*, trad. de Achim Popescu, București, 1976, p. 155.
128. Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 198-199.
129. Cf. doc. din 12 martie 1437 și 15 mai 1437, în *Documente A*, vol. I, p. 238 și 239.
130. Doc din 1 septembrie 1579, 8 iulie 1588, *Documente A*, veac XVI, vol. III, p. 121 și 391.
131. Existența gardului țarinii în epoca medievală este semnalată în documente încă din secolul al XV-lea (cf. doc. din 4 mai 1443, *Documenta A*. vol. I, p. 321).
132. Vezi doc. din 15 mai (1418), 12 august 1426, 18 august 1427, sat la Voitinu „unde este casa lor", în doc. din 10 aprilie (1430—1431), satul Pătrăuți la Suceava, „unde este casa lui" doc. din 10 mai 1436, ș.a., în *Documente A*, vol. I, p. 64—207.
133. Săpături efectuate de Adrian Bătrîna și Emil Emandi.
134. *Documente A*, veacul XV, vol. II, p. 135.
135. Mircea D. Matei, și Octav Monoranu, *Așezarea omenească de la Suceava din sec. al XIV-lea, în lumina cercetărilor arheologice*, în *Studii și materiale*, Suceava, 1969, p. 69.
136. Nicolae Ursulescu și Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 93.
137. Cf. doc. din 1582, în T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. I, p. 29. Pe lîngă știrile care atestă existența la Bădeuți a unui „ocol domnesc", unde Ștefan cel Mare în anul 1487 a zidit și o biserică, un hrisov din 6 august 1583 pomenește de „Curtea de la Badeuți", *(ibidem)*, p. 32.
138. *Ibidem*, p. 207.
139. *Documente agrare*, vol. II, p. 329.
140. *Ibidem*, p. 429.
141. *Ibidem*, p. 435.
142. Cf. H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 154.
143. D. Chiriac, *Considerații geografico-economice asupra așezărilor rurale din Țara Dornelor*, în „Analele științifice ale Univ. A. I. Cuza", Iași (serie nouă), secția a II-a (șt. nat.), b. geologie-geografie, 1969, t. XV.
144. Petru Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, București, 1975, p. 93.
145. Romulus Vuia, *Așezări și locuințe ale țăranilor români din Moldova sud-vestică*, în „Sovietscaia Etnografia", 1962, nr. 3, p. 90—91.
146. Cf. Someșan, *Viața umană în regiunea muntelui Căliman*, în „Lucrările Instit. de geografie

al Universității din Cluj“, 1938, p. 10—64.

147. Fr. Ad. Wickenhauser, *Moldova II, Genschichte und urkunden des Klosters Solca*, Cernăuți, 1877, Anexa nr. 100.

148. Dr. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, Cernăuți, 1895, p. 58.

149. V. Mihăilescu, *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România*, în „Buletinul Societății de geografie“ XLVI, București, 1927, p. 66.

150. Vezi I. Donat, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească*, în „Fonetică și dialectologie“, vol. IV, p. 115—117.

151. Pentru aceste sate a se vedea D. Werenka, *op. cit.*, p.93-94.

152. *Documenta A*, vol. I, p. 153.

153. *Ibidem*, p. 194.

154. *Ibidem*, p. 293.

155. *Documenta A*, veacul XV, vol. II, p. 55.

156. *Documenta A*, vol. I, p. 321.

157. Cf. Mircea D. Matei și Emil I. Emandi, *op. cit.*, p. 231.

158. Ilie Dan, *op. cit.*, p. 69—70.

159. *Documente A*, veacul XVII, vol. V, p. 65.

160. T. Bălan, *Sate dispărute din Bucovina*, în „Glasul Bucovinei“, Cernăuți, 1937, p. 94.

161. Doc. din 2 mai 1585, *(Documente A*, veac XVI, vol. III, p. 280).

162. Doc. din 1 iunie 1605 *(Ibidem*, veacul XVII, vol. V., p. 246).

163. Vezi doc. din 20 decembrie 1622 *(ibidem*, vol. V, p. 176).

164. Data ultimei atestări documentare.

165. T. Bălan, *op. cit.*, p. 95.

166. *Documente* A, veacul XVII, vol. V, p. 19.

167. George Muntean, Vasile Cîrdei, *Bilca — o așezare din Valea Sucevei*, Suceava, 1971, p. 29—30.

168. Dragoș Cusiac, *Din istoria unei străvechi așezări sucevene : satul Românești, comuna Grănicești*, în „Suceava“ — Anuarul Muzeului județean„ VI—VII, 1979—1980, p. 226.

169. Doc. din 23 martie 1742 *(Documente agrare*, vol. II, p. 235).

170. Doc. din 30 aprilie 1792 *(ibidem*, p. 563).

171. H. H. Stahl, *Op. cit.*, vol. II, p. 29.

172. T. V. Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, Ed. Acad. Rom., București, 1915, p. 192.

173. *Ibidem*, p. 194. Vezi în acest sens și actul din 1793 *(ibidem*, p. 230).

174. Em. Grigorovitza, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 159.

175. Cf. Nicolae Cojocaru, *Pîrteștii de Sus — O așezare din Bucovina*, p. 83.

176. *Documenta A*, vol. I, p. 209.

177. *Ibidem*, vol. II, p. 123.

178. Dragoș Cusiac, *op. cit.*, p. 216.

179. T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. I, p. 76.

180. Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 95—96.

181. Vezi Dr. D. Werenka, *op. cit.*, p. 74.

182. Acad. *Documente românești*, V/69.

183. *Documente A*, veacul XVI, vol. IV, p. 174.

184. George Muntean, Vasile Cârdei, *op. cit.*, p. 30.

185. Myron M. Călinescu, *Normalien der Bukovinaer gr. or. Diöcese* (1777—1886), Cernăuți, 1887, p. 254.

186. Mihai Lazăr, *Consecințele războiului valah dintre România și Austro-Ungaria asupra situației economice a Bucovinei*, în „Suceava“, — Anuarul Muzeului județean. V, 1978, p. 280. Vezi și Ion Negură, *Aspecte ale evoluției economice a Bucovinei sub stăpînirea habsburgică*, în „Suceava“ — Anuarul Muzeului județean, VI—VII, 1979—1980, p. 187.

187. *Documente agrare*, vol. II, p. 376.

188. *Ibidem*, p. 341.

189. P. S. Aurelian, *Bucovina*, București, 1876, p. 39.

190. Cf. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 61—62 ; Radu Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova, I*, București, 1907, p. 221—222.

191. Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești*, p. 227.

192. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, trad. G. Adamescu, București, f. an, p. 13.

193. I. Nistor, *Istoria Fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți, 1921, p. 52.

194. Constantin C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1957, p. 157.

195. Idem, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești...* p. 152.

196. Mihai Lazăr, *op. cit.*, p. 281.

197. Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, București, 1977, p. 171, Cf. „Codrul Cosminului“ II-III, p. 445—553.

198. Cîteva trăsături ar prezenta în acest sens doar casa Todașcă din Coșna, din cele avute aici în vedere.

199. Vezi Procopie Jitariu, *Monografia folclorică a satului Berchișești, județul Suceava*, București, 1973, p. 99.

200. Florea Bobu Florescu, Paul Petrescu, Paul H. Stahl, *Arta populară de pe valea Bistriței*, Ed. Acad. București, 1969, p. 10.

201. Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1957, p. 140.

202. În Bucovina mineritul era cunoscut încă din secolul al XVIII-lea. Într-un document din anul 1860 se citează existența unor exploatări de mangan înainte de 1770, sub conducerea unor întovărășiri de moldoveni, exploatări care, începînd cu anul 1790, devin sistematice. Principalele bazine de extracție erau cele din zona Iacobeni și Șaru Dornei. În 1791 începe exploatarea sării de la Cacica, iar la începutul secolului al XIX-lea cea de metale neferoase de la Fundu Moldovei (N. Popp, O. Iosep, D. Paulencu, *Județul Suceava*, București, 1973, p. 107—108).

203. T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 58.

204. În acest sens vezi și Gheorghe Bratoloveanu, *Elemente decorative în arhitectura populară bucovineană*, în „Suceava“ — Anuarul Muzeului județean, VI-VII, 1979—1980, p. 341.

205. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1941, p. 197.

206. C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți Moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 88, N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, f. an. p. 88.

207. P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava — 30 iulie 1401*, în „Revista Istorică Română“, în tom. IV. 1934, p. 44—56.

208. C. C. Giurescu, *Tîrguri și orașe și cetăți moldovene...*, p. 89—92.
209. Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 175.
210. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 81—82.
211. P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 60.
212. Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 28.
213. Cf. Maria Cioară, *Zona etnografică Rădăuți*, București, 1979, p. 52.
214. A se vedea raportul înaintat la Viena din 2 aprilie 1784.
215. *Documenta A*, vol. III, p. 29.
216. *Ibidem*, p. 31.
217. *Ibidem*, p. 33.
218. *Ibidem*, p. 72.
219. *Ibidem*, p. 152. Vezi și doc. din 8 septembrie 1503 „țiganii pe care călugării sfintei mănăstiri (Putna n.n.) și i-au chemat din Țara Basarabilor“ *(ibidem* p. 516) „Țara Basarabilor“ este Țara Românească ; numită așa după numele primilor voievozi, din familia Basarab.
220. Cf. doc. din 8 iulie 1428 *(ibidem*, vol. I, p. 110).
221. Doc. din 22 septembrie 1411 *(ibidem*, p. 43).
222. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 218.
223. Dimitrie Dan, *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892, p. 61.
224. C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene...* p. 84—86.
225. Cf. Maria Cioară, *op. cit.*, p. 52.
226. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 217.
227. *Documenta A*, vol. I, p. 145.
228. T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. I, p. 241.
229. N. Iorga, ***Studii și documente***, V, p. 415.
230. Ion I. Nistor, *Români și ruteni în Bucovina*, București, 1915, p. 32—33.
231. Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, 1973, p. 166.
232. Vezi și Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 64.
233. *Die Bukowina*, Cernăuți, 1899, p. 224.
234. *Idem*, p. 186.
235. Vezi și Valer Butură, *op. cit.*, p. 86.
236. Ion Mușlea și Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București 1970, p. 459.
237. Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 14.
238. Cf. Hadrian Daicoviciu, *op. cit.* p. 145.
239. Pentru Bucovina a se vedea Mircea D. Matei și Octav Monoranu, *op. cit.*, p. 69 ; Nicolae Ursulescu și Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 93.
240. *Documente agrare*, vol. II, p. 563.
241. Doc. din 1 iulie 1756, *(ibidem*, p. 329).
242. Documente din 23 martie 1742 *(ibidem*, p. 235).
243. Doc. din 11 ianuarie 1768 *(ibidem*, p. 429).
244. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 137.
245. Cf. Procopie Jitariu, *op. cit.*, p. 99 ; Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, II, București, 1980, p. 81.
246. Vezi Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 15 și 104 ; I. Al. Florescu, *op. cit.*, p. 22 ; Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 20 ; Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni — comuna Dolhasca...* p. 145.
247. În hotarnicele voievodale se amintește de stejar sau stejari „cu bour“, cu „cioplej“ numai la delimitarea moșiilor de cîmp (cf. doc. din 18 noiembrie 1393, *Documenta A*, vol. I, p. 6, doc. din 22 februarie 1446, *ibidem*, p. 374, doc. din 13 ianuarie 1487, 12 martie 1488, 3 aprilie 1488, *ibidem*, vol. III, p. 5, 50, 62, ș.a.), în regiunea dealurilor împădurite de sub Obcine stejarul fiind foarte rar atestat. Cum rezultă din hotarnica Mînăstirii Voroneț (doc. din 26 noiembrie 1490, *Documente A*, veacul XV, vol. II, p. 146), din numiri de locuri ca Brazii Muierii, Brăduleț, Dealul Paltinului, Ulmul, Trei Brazi (doc. din 8 ianuarie 1622, în *Documenta A*, veacul XVII, vol. V. p. 94), sau unele mențiuni despre sate, de pildă „Voitinu... sub brădet“ (doc. din 18 august 1427, în *Documenta A*, vol. I, p. 95), speciile de arbori mai răspîndite au fost aici *bradul* și *molidul* (unii filologi derivînd chiar numele de Moldava de la molid + ova ; cf. C.C. Giurescu, *Istoria pădurii românești*, p. 74, apud *Toponimia românească*, p. 478), apoi *fagul, carpenul, ulmul, paltinul, arinul* (vezi pentru ultima specie în toponimie satele Areni lîngă Suceava, azi dispărut, Dorna Arini), ș.a.
248. Louis Bréhier, *La civilization byzantine*, vol. II, Paris, 1970, p. 36.
249. O constatare similară o găsim consemnată și de Valer Butură în *op. cit.*, p. 99.
250. Florea Bobu Florescu și colab. *op. cit.*, p. 12.
251. Cf. Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 71.
252. Colectiv de autori, *Arta populară românească*, Ed. Acad. RSR, București, 1969, p. 15.
253. Roswith Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, Cluj, 1974 p. 17 ; Cf. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, Iași, 1906, vol. I, II, III.
254. St. Olteanu și C. Șerban. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 75.
255. T. Pamfilie, *Industria casnică la Români*, București, 1910, p. 101.
256. Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, II, pl. XXV, XXXVII B și XXXVIII A.
257. Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 18.
258. Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 72.
259. Vezi Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 82.
260. Grigore Ionescu, *Arhitectura populară în România*, București, 1971, p. 46.
261. Valer Butură, *op. cit.*, p. 99.
262. Colectiv de autori, *Artă populară românească*, p. 15.
263. *Călători străini...*, vol. I. p. 138.
264. *Ibidem*, vol. VI, p. 300.
265. Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 71.
266. Vezi Procopie Jitariu, *op. cit.* p. 100.
267. Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, p. 109.
268. Grigore Foit, *op. cit.*, p. 23-24.
269. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 16.
270. Georgeta Stoica, *op. cit.*, p. 79.
271. Procopie Jitariu, *op. cit.*, p. 100.
272. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 96.
273. Mircea Ignat, *op. cit.*, p. 247 (fig. 10) și p. 249 (fig. 11).
274. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 212—214.
275. Valer Butură, *op. cit.*, p. 88.
276. Cf. Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, p. 25.
277. Valer Butură, *op. cit.*, p. 78-79.
278. Colectiv de autori, *Etnografia văii Bistriței*, Piatra Neamț, 1973, p. 145.

279. Romulus Vuia, *Locuința,* în vol. *Etnografia văii Bistriței,* p. 143.
280. Cf. Valer Butură, *op. cit.*, p. 94.
281. Romulus Vuia, *Așezări și locuințe ale țăranilor români din Moldova nord-vestică...* p. 90.
282. Ion Vlăduțiu, *op. cit.*, p. 163.
283. Paul Petrescu și P. Stahl, *Arhitectura populară din regiunea Suceava,* în „Arhitectura în R.P.R.". 1958, nr. 8, p. 32.
284. Vezi și Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 70.
285. Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor,* II, p. 77, apud R. Rham, *Ethnographische Beiträge zur germanisch-slawischen Altertumskunde,* secția II, 1908, p. 93 și 184.
286. În acest sens, constatarea lui Tancred Bănățeanu că : „în județul Suceava, cerdacul îl întîlnim numai la casele care au în plan două camere de locuit cu tindă pe mijloc" *(op. cit.*, p. 84) este greșită.
287. Vezi pl. la Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 30.
288. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 77.
289. Cf. D. Zelenin, *Russische Volkskunde,* 1927, p. 270—271.
290. Georgeta Stoica, *op. cit.*, p. 18.
291. Ion Vlăduțiu, *op. cit.*, p. 175.
292. *Călători străini...*, vol. VI, p. 27.
293. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 27.
294. Nicolae Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română, în epoca lui Mircea cel Bătrîn,* București, 1982, p. 35—52.
295. M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratori, *Raportul săpăturilor de la Hlincea,* SCIV, V, 1954, 1—2, p. 245.
296. Valer Butură, *op. cit.*, p. 110.
297. Cf. Georgeta Stoica, *op. cit.*, p. 23.
298. Andrei Pănoiu, *Mobilierul vechi românesc,* București, 1975, p. 13.
299. Procopie Jitariu, *op. cit.*, p. 100.
300. Roswith Capesius, *op. cit.*, p. 35—36.
301. Cf. Georgeta Stoica, *op. cit.*, p. 14.
302. Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 22.
303. Aurel Mureșeanu, *Moștenirea lăsată de un preot brașovean în 1557 și alte pagini din trecutul Ardealului,* în : „Țara Bîrsei", nr. 2, 1932.
304. *Călători străini...*, vol. VI, p. 27.
305. Cf. Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 167.
306. Antonio Mario del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei,* trad. de S. Criș Crișan, Iași, 1929, p. 24.
307. *Op. cit.*, p. 32.
308. Romulus Vulcănescu, *Măștile populare,* București, 1970, p. 238.
309. Dr. Georgeta Stoica, *Arhitectura interiorului locuinței țărănești,* Rîmnicu Vîlcea, 1974, p. 82.
310. Vezi în acest sens V. Adăscăliței și Lucia Cireș, *Pictura caselor țărănești din împrejurimile Sucevei,* referat prezentat de autori la Simpozionul de la Academie, din 1969.
311. A se vedea colecția procurorului Cornel Ciornei din Suceava și fondurile muzeelor zonale din Rădăuți, Cîmpulung, Suceava și Casa-muzeu Solca.
312. Lucian Blaga, *Încercări filosofice,* ediție îngrijită și bibliografie de Anton Ilica, Timișoara, 1977, p. 224.
313. Vezi George Muntean, *Puterile mitului,* în vol. *Istoria literaturii române. Studii,* București, 1979, p. 25.
314. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 166.
315. Ioan Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor,* București, 1977, p. 63.

THE OLD WOODEN HOUSE OF BUCOVINA

The old houses of Bucovina — an essential part of that vast field of culture and civilization found in the traditional Romanian wooden architecture — is an inexhaustible source of knowledge and emotion. Its technical, artistic and spiritual aspects have blended with folk coustoms and traditions, giving rise, in the course of time, to new forms and specific adaptations, some of them showing a remarkable degree of artistry.

Chapter 1 deals with the earliest types of house, proved by archaeological finds and written evidences to be intimately linked with the very being of the Romanian people, since houses, of all buildings, are the best illustrations of their inmates' life. The peasant dwelling grew out of the prehistoric type. Archaelogical vestiges from the Palaeolithic and later periods show precisely this. Among the building materials, in Țara de Sus (Northern Moldavia) wood prevailed, in the construction of countryside houses and other household structures. In general, Romanian lay architecture had a long "wooden period" which brought the Thraco-Dacian and then, Latin traditions up to the eve of the present day.

Dwellings of the pre-Romanian period are of three structural types : pit houses, half-buried houses, and above-ground houses. With a few exceptions, they had heating-systems (hearths and ovens) cut in the ground or made of stones and clay. The technique of applying a clay plaster is also seen in house-building, some houses being made of wickerwork plastered with mud, especially in the lowland and plateau areas. In the mountains the use of massive wood in the building of houses — which already in the eleventh, twelfth and thirteenth centuries were relatively similar in shape to the older types of today's Romanian houses — led to a steady improvement in construction tools and techniques. From the earliest times, the prevailing type has been the low house, built of wood on a stone foundation. It is found in northern Romania, from Bucovina to Maramureș, and generally in the Carpathian-Danubian-Pontic re-

gion, and has been described by many foreign travellers. Moreover, the house has always been the centre where family and calendar customs and ceremonies are held; as such, it is not only a place for entertainment or for establishing community relations, but also a permanent stimulus towards artistically shaping the objects contained in it and seen by the community. Peasant architecture, enriched with new household annexes, becomes diversified into forms characteristic of each functional type, to which a few ornamental motifs are added in the course of time. The older, 18th and 19th-century wooden houses still extant are simple ones, made of planks and roofed with shingles fastened with wooden or iron nails. There were also houses with a mid-façade veranda, whose balusters and notched corbels created a peculiar artistic and decorative impression.

Chapter 2 details the specific features of the Bucovina Romanian house in relation to the village of origin and the building art of other nationalities that historical circumstances have brought into this region of the country. During the Middle Ages, besides the old local inhabited places, the formation of feudal and monastic domains gave rise to new villages and estates in four distinct ways: by foundation on a new site, by "swarming" from the old place, by extension and by division. These changes also affected the peasant house, as the frequent building and removal activities, or the family relations of inheritance, brought new elements into its architecture and encouraged its development. Later on migration to the mountains added a pastoral aspect to the dwellings, clearly seen in the houses built in the Dorna and Cîmpulung areas. Technical improvements and the introduction of the first water-wheel saws, as well as the growing economic strength of the villages, the expanding trades, etc., brought even more changes into the structure of the Bucovina peasant households and led to their notable development throughout the region, paralleled by a marked resistance to the impact of foreign styles.

Chapter 3 deals with the techniques used in building a wooden house, the position on the site and the assembling of each part of the house. Traditionally, the first move in building a house was in the past — as it is today — the selection of the site. This had to be a "clean" place, which, people thought, would beneficially influence their lives. The position of the house was also dependent on the terrain, the altitude and the geographical zone, which accounts for some differences among the mountain, hill and plateau houses. A common feature is *the placing of the traditional house in Bucovina (and in other regions) so as to face east or south,* regardless of its

position with respect to the roads. The use of massive wooden parts in building — at least from the early second millenium of our era — is also proved by the many joiner's tools which have been discovered (some, with slight improvements, being employed to this day) and which helped the craftsmen to fully display their masterliness and artistic taste.

In Northern Moldavia the raising of a house involves the phased construction of the main parts of the building: the stone foundation, the walls, the doors and windows, the roof, the ceilings, the floor and the veranda, the heating-system, the plastering, the corridors, etc. Generally speaking, this simple building technique has assured the centuries-long duration of many such houses.

The peasant houses of Bucovina, in which wood, stone, clay and straw are found in ample amounts, are common not only to the Romanian provinces but to all the Byzantine rural area, from the Balkan Mountains to Greece, similar building techniques having been described, for instance, in connection with the houses on Corfu Island.

The houses also have a rich exterior decoration. The introduction, in the nineteenth century, of corridor balustrades and the presence of notched posts embellished with rosettes, wavy and zigzag lines, or with various geometric carvings, as well as the use of notched corbels, are remarkable developments in the exterior ornamentation of the peasant house. Some of the architectural motifs are found also on pottery, fabrics and clothing, such as zigzag and wavy lines, torsade and lozenge patterns, while rosettes may be seen on wooden bottles and axes, or on dowry-chests and gunpowder-horns. A new class of decoration, worked in stucco, has emerged of late.

Chapter 4 is concerned with the types of old house known in Bucovina. According to some authors, the typology of the peasant dwelling may be based on several criteria: the building materials and techniques, the ground plan and the elevation, the shape of the roof, the interior, the decoration, and the social condition of the inmates. As regards the Bucovina dwelling, its more homogeneous architecture permits a much simpler typology, with only two basic types: (a) *the old simple house* and (b) *the house with veranda.* The simple house has several subtypes:

(1) *The house with unheated vestibule,* consisting of a living-room with a stove, and an unheated vestibule — a functional addition to the one-room dwelling.

(2) *The house with vestibule and larder,* developed from subtype (1) because of the need to have a special room for keeping food sup-

plies and certain objects of domestic use. The transition to such houses took place gradually in the eighteenth century, thanks to the improved economic status of some regions.

(3) *The house with two rooms and an unheated median passage* is the traditional type most commonly found in northern Moldavia and was widely spread in the nineteenth century. The need to have a living-room separate from the larger room, kept for special occasions, arose from the functional separation of spaces for living and the domestic industries, for household and ceremonial purposes.

(4) *The house with two rooms, vestibule and larder* resembles subtype (3), from which it evolved in time by the addition of a larder in the back. In some houses the larder is divided into two spaces, one reached from outside and used, in the past, to shelter the sheep in winter ; nowadays it is a storage-room for various domestic objects and implements.

The house with veranda is the most interesting and valuable type of Bucovina dwelling. There are two types in terms of siting : with a corner veranda and with a mid-façade veranda. The veranda was added after the emergence of the house with two living-rooms and was definitively adopted for the two-room house with median passage (as seen in the eighteenth-and nineteenth-century dwellings). Architecturally, the earlier verandas had a three-slope roofs ; the later ones had a ridged roof and a board gable with fine fretwork decoration, in addition to ornamented balustrades that created a notable decorative effect.

Chapter 5 treats of the rooms and their internal organization. In the *living-room* the space is divided among four centres of interest : the corner with the heating-and-cooking system, the bed corner, the corner with the table and the wall benches, and the sideboard corner. Depending on the position of the furniture and the heating-system, these centres group the other interior objects, in a traditional formula common to almost all Bucovina. It is a simple, functional grouping with remarkable decorative effects, stemming from a constant need for beauty and symmetry, from an alternation of filled and void spaces, from a blending of art and usefulness.

The *vestibule* is a secondary room, a kind of passage used mainly for household purposes. It also contains a ladder leading to the garret.

The *large room* (the "good room") is the ornamental, festive centre of the dwelling. Placed, as a rule, in the east corner of the house, it is well lighted and the largest of all the rooms. With slight differences, it is also found today in other parts of the country. Here, the rich colouring of the fabrics combines with the warm hues of the wood into a restful stylistic harmony. The objects are grouped in four functional centres : the dish-shelf corner (near the door), the table- and wallbench corner (opposite the door), the bed corner (the farthest, with the dowry place) and the "stove" corner, which usually has no stove and is kept vacant, for hunting trophies, since the "good rooms" were not heated till recently.

The *larder* — in the vestibule or at the back of the house — contains food, bee-keeping and sheep-raising tools, various old, disused objects, or, in some regions, the masks worn at the winter festivals. Almost all the rooms of a Bucovina house have rich *interior decorations*. Done in wood in a variety of techniques, they adorn the furniture, beams, dowry-chests, and various domestic and ceremonial objects. Woven and sewn ornamental motifs are found on the interior fabrics and on the garments, in unitary traditional patterns of great decorative variety. In the mountain region one finds also bone objects and hunters' trophies which, displayed in their natural condition or incised with various geometric and floral motifs, characteristically enhance the picturesqueness of the Bucovina house.

Chapter 6 deals with the customs and beliefs, the myths and even superstitions attending the construction, from the beginning of work to the moving into the new house. The major moments are : the choosing of the site, the consecration of the site by some kind of "building" sacrifice, with a feast held on the foundation, a treat to the builders on raising the roof, and the present-giving to the owners on moving into the new house. Accompanied, in the past, with such archaic mythico-ritual beliefs, the raising of a house was an act of far deeper significance than that of the mere construction. It involved the meaning of founding a sacred place for a family's life and, consequently a constant care to put the new house under the protection of good luck and prosperity. When the family moved in and the house was warmed by the first fire, the house was ready for its purpose. Thus, by closing and, especially, by opening a new horizon for individual and collective life, by calling for new artistic and functional dimensions, the traditional house of Bucovina became an accessible cosmos, a place of vital importance and an essential measure of its builders and occupants.

Translated into English
by FLORIN IONESCU

CUPRINS

Redactor : NINA STĂNCULESCU
Tehnoredactor : DOINA PODARU

Bun de tipar : 17.VI.1983.
Apărut 1983 ; coli de tipar 7,20 ;
planşe 40.

Tiparul executat sub comanda nr. 30
la Întreprinderea poligrafică „Filaret",
str. Fabrica de chibrituri, nr. 9—11,
Bucureşti, Republica Socialistă România